

Koningin van alle Nederlanders
'Onderscheid hoort tot de rijkdom van het mens zijn.'

Woord vooraf

Beatrix is koningin van ons allemaal. Tenminste, dat beoogt ze te zijn. In dit essay beschrijven wij de wijze waarop koningin Beatrix gedurende haar 25-jarige koningschap betrokken is geweest bij de multiculturele samenleving. In deze regeerperiode is Nederland sterk veranderd door migratie. Migratie, asiel en integratie staan hoog op de politieke agenda. Ook het Nederlandse koloniale verleden verdwijnt nooit lang uit het publieke debat.

De positie van de koningin is dubbelzinnig. Aan de ene kant is zij symbool van de cohesie en eenheid in de samenleving. Ze vertegenwoordigt Nederland in het buitenland, herdenkt en troost slachtoffers en ontvangt elk jaar vele duizenden brieven van burgers.

Aan de andere kant is zij politiek onschendbaar. Dat betekent dat zij zich in politieke kwesties niet kan uitspreken en boven de partijen moet staan. De specifieke werkbezoeken die ze aflegt en de culturele onderscheidingen die ze uitreikt, laten een glimp zien van haar voor- en afkeuren. Op deze keuze heeft zij invloed, al zal altijd onduidelijk blijven welke dat precies is. Het meest uitgesproken is koningin Beatrix in de traditionele kersttoespraak; daarin krijgt zij van het kabinet veel vrijheid om haar mening te geven.

Om een beeld te schetsen van de betrokkenheid van koningin Beatrix bij de multiculturele samenleving hebben wij een selectie uit haar kersttoespraken, Koninginnedagen, werkbezoeken, staatsbezoeken en haar optreden bij rampen onderzocht. We hebben ons daarbij de volgende drie vragen gesteld. Ten eerste: welke activiteiten heeft de koningin in de afgelopen 25 jaar ondernomen? Ten tweede: laat haar optreden in de multiculturele samenleving een ontwikkeling zien? Is zij zich meer, minder of anders gaan uitspreken over migranten gedurende deze regeerperiode? Hierbij analyseren we haar optreden ten aanzien van de multiculturele samenleving tegen de achtergrond van een sterk veranderende tijdgeest. Gaat zij mee in het 'multiculturele drama' of blijft haar houding constant? En ten derde vragen we ons af hoe deze samenleving reageerde op de keuzes van de koningin. Wat vinden migranten van Beatrix en haar optreden?

Beatrix is koningin van het Koninkrijk der Nederlanden: Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba. In het Koninkrijk der Nederlanden wonen mensen met verschillende culturele achtergronden. Dat is – op sommige plekken meer dan op andere – zichtbaar in het straatbeeld, op het voetbalveld, het schoolplein, binnen relaties, in het eten, de hulpverlening, de literatuur, de muziek, de gemeenteraden en de volksvertegenwoordiging. De Antillen en Aruba zijn vanaf de tijden van slavernij en kolonisatie multicultureel, Nederland is dat de afgelopen eeuw ook steeds meer. Autochtone Nederlanders zijn ook onderdeel van de multiculturele samenleving in Nederland: ieder brengt zijn of haar eigen culturele bagage mee. In deze verhandeling concentreren wij ons op de reacties van migranten in Nederland, vooral omdat dit onderwerp niet eerder systematisch in beeld is gebracht.

De multiculturele samenleving gaat volgens ons over meer dan de vier grootste groepen migranten: Antillianen en Arubanen, Surinamers, Turken en Marokkanen. Ook Indo's, Molukkers, Chinezen, Ghanezen, Bosniërs, Afghanen, Iraniërs en nog vele andere groepen migranten maken deel uit van de Nederlandse samenleving. Daarom hebben wij niet alleen gekeken naar het optreden van de koningin binnen het Koninkrijk, maar ook naar de staatsbezoeken die zij aflegt aan Spanje, of het bezoek

van de Griekse president aan Nederland. Spanjaarden en Grieken behoren immers ook tot de mediterrane arbeidsmigranten die in de jaren zeventig naar Nederland zijn gekomen. En niet alleen de Antillen en Aruba hebben een koloniale geschiedenis met Nederland. De relatie tussen Nederland en Indonesië, en Nederland en Suriname kent ook een eeuwenlange en soms pijnlijke geschiedenis.

FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, heeft het initiatief genomen voor deze publicatie. Hiervoor heeft FORUM begin 2005 het Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur (OGC) van de Universiteit Utrecht benaderd. Onder begeleiding van Gloria Wekker hebben wij aan deze opdracht gewerkt. Wij danken haar, Peter Zwaga van FORUM, Bram Bouwens van het OGC en Twie Tjoa van GEM voor de steun en bemoedigende begeleiding tijdens het zoek- en schrijfproces. Ook danken we de Rijksvoorlichtingdienst voor het gebruik van hun archief.

Monique Doppert en Mariette Hermans

Koningin Beatrix

Op 30 april 1980 abdiceert koningin Juliana. De 42-jarige prinses Beatrix volgt haar moeder op. Zij heeft zich gedegen voorbereid op haar taak als staatshoofd. Koningin Beatrix begint haar carrière als staatshoofd in woelige tijden. Straatrellen overschaduwden haar kroning in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Tegelijkertijd ontroert Beatrix met haar inhuldigingsrede veel Nederlanders. Zij dankt haar moeder en stelt zich op als een modern en ruimdenkend staatshoofd voor alle Nederlanders en bewoners van de rijkdelen overzee. Over haar rol zegt ze: ‘Niet macht, persoonlijke wil of aanspraak op erfelijk gezag, maar de wil de gemeenschap te dienen, kan inhoud geven aan het hedendaags koningschap.’

In Nederland kennen we een constitutionele monarchie. De koningin is ons staatshoofd. Anders dan bijvoorbeeld in Zweden maakt onze koningin deel uit van de regering. Dat betekent dat zij meer dan alleen een ceremoniële taak vervult. Tegelijkertijd is haar taak afgebakend: zij valt onder ministeriële verantwoordelijkheid en is onschendbaar. Daardoor kan zij in de politiek alleen adviseren en niet bepalen.

De rechten van een onschendbaar staatshoofd luiden: het recht om te worden geïnformeerd, het recht om te waarschuwen en het recht om te bemoedigen. Van dat eerste recht maakt Beatrix goed gebruik. Zij is een koningin die zeer goed op de hoogte is van wat er speelt in de samenleving en in de politiek. Ze beschikt over grote dossierkennis en zij informeert zich over de stand van zaken in het land door het afleggen van werkbezoeken en het raadplegen van sleutelpersonen en adviseurs. Ook van de internationale situatie is zij goed op de hoogte. Ze ontvangt berichten van de ambassadeurs in het buitenland en overlegt regelmatig met de minister van Buitenlandse Zaken. Jaarlijks woont zij de Bilderberg-conferentie bij, een gelegenheid waar de top van de internationale westerse politiek en het bedrijfsleven elkaar ontmoeten.

Het recht om te waarschuwen gebruikt zij vooral achter de schermen. Zoals gezegd heeft zij formeel geen politieke macht. Al haar handelingen vallen onder de verantwoordelijkheid van het kabinet. Op basis van eigen inzichten, adviezen uit haar netwerk en brieven van burgers kan zij het kabinet adviseren. De premier spreekt zij wekelijks, de minister van Buitenlandse Zaken elke drie weken. Wat zij met ministers en staatssecretarissen bespreekt, wordt het ‘geheim van Noordeinde’ genoemd. De preciese invloed van de majesteit en wat zij tegen haar ministers zegt, is onbekend. Door haar onschendbaarheid is de samenwerking met de minister-president belangrijk voor het functioneren van de koningin. Beatrix werkt door de jaren heen met Dries van Agt (1980-1982), Ruud Lubbers (1982-1994), Wim Kok (1994-2002) en vanaf 2002 met de huidige premier Jan Peter Balkenende.

Het recht om te bemoedigen vervult zij op werkbezoek en bij nationale rampen, zoals de Bijlmerramp, de orkaan Lenny op de Nederlandse Antillen en de vuurwerkramp in Enschede. Behalve staatshoofd is zij hoofd van de natie, symbool voor de eenheid van Nederland. Veel onderdanen zien de koningin als moeder des vaderlands, die hen beschermt en helpt in tijden van nood.

De hoed speelt daarbij een belangrijke, onderscheidende rol. Zij draagt een hoed bij het vervullen van de ceremoniële functie als staatshoofd, zoals bijvoorbeeld op Prinsjesdag, tijdens staatsbezoeken of dodenherdenking. De hoed blijft thuis als zij verschijnt in de functie van hoofd van de natie, bij het bezoeken van een rampgebied of een onverwacht bezoek aan een migrantenorganisatie.

Koningin Beatrix beleeft haar ambt als een roeping. Dat heeft vooral te maken met haar sterke religieuze overtuiging. Zij is Nederlands-hervormd en ziet een roeping letterlijk als 'het roepen van de mens door God tot zijn bestemming'. Daarom speelt bij haar functioneren het geloof een grote rol. Ze vat haar taak serieus op en eist veel, zowel van anderen als van zichzelf. In vergelijking met haar moeder Juliana noemen naaste medewerkers haar zakelijk en professioneel. Uit haar redes komt Beatrix naar voren als iemand met een zeer sterk verantwoordelijkheidsgevoel. Ze is een perfectionist en houdt de touwtjes stevig in handen.

Als kroonprinses geeft Beatrix al blijk van interesse in de multiculturele Nederlandse samenleving. Zij heet in 1972 een vertegenwoordiging van Marokkaanse en Turkse gastarbeiders welkom in Nederland. In 1975 is zij met haar echtgenoot prins Claus aanwezig bij de soevereiniteitsoverdracht van Suriname. Ook is Beatrix als prinses lange tijd beschermvrouwe van het UAF, de stichting voor vluchtelingstudenten. Beatrix stelt zich expliciet op als vorstin van alle Nederlanders, in Nederland en in het Caribisch gebied, dus ook van nieuwe Nederlanders die de afgelopen eeuw naar Nederland zijn gekomen. Ze maakt zich hard voor grote sociale thema's als het milieu, armoede en oorlog. Prins Claus heeft haar daarin altijd aangemoedigd. Verdraagzaamheid, vrede en vrijheid zijn terugkerende thema's vanaf het begin van haar regeerperiode. Ze maakt duidelijke keuzes die zich vooral openbaren in haar kerst- en andere toespraken. Haar affiniteit met de multiculturele samenleving blijkt uit haar staatsbezoeken aan landen die door migratie aan Nederland zijn verbonden, haar contacten met de Oranjeverenigingen en andere maatschappelijke organisaties. Koningin Beatrix noemt de multiculturele samenleving expliciet in enkele toespraken. Zowel in woord als in daad laat de koningin blijken oog te hebben voor de ontwikkelingen in de hedendaagse Nederlandse samenleving.

1. Ieder mens is even kostbaar

Elk jaar op Eerste Kerstdag spreekt koningin Beatrix de Nederlandse bevolking toe, vroeger via de radio en nu op televisie. Deze traditie heeft zij overgenomen van haar moeder. De kersttoespraken schrijft zij zelf en, hoewel de teksten onder ministeriële verantwoordelijkheid vallen, geniet zij daarbij grote vrijheid. Ze bieden haar de mogelijkheid voor zichzelf te spreken en geven daarom een goed beeld van de grondhouding van koningin Beatrix ten opzichte van religie, tolerantie en verdraagzaamheid.

In haar kersttoespraken spreekt zij door de jaren heen vaak over mensen in nood, zoals armen en daklozen. In de beginjaren kiest zij geregeld voor jaarthema's van de Verenigde Naties zoals jongeren in 1985, vrede in 1986 en dakloosheid in 1987. Later legt koningin Beatrix het accent op de binnenlandse actualiteit en reflecteert zij, in algemene bewoordingen, op gebeurtenissen uit het afgelopen jaar.

Angst voor de ander

Eerste Kerstdag 1983, vier maanden na de moord op Kerwin Duinmeijer, spreekt zij expliciet over verdraagzaamheid ten aanzien van anderen, mensen met een andere etnische achtergrond. Dit zal zij in de daaropvolgende jaren nog vaak doen.

De vijftienjarige Antilliaanse jongen Kerwin wordt vanwege zijn huidskleur door een skinhead in Amsterdam neergestoken. Vervolgens weigert een taxichauffeur hem te vervoeren waardoor Kerwin op straat doodbloedt. Terwijl na zijn dood discussie ontstaat of sprake is van racisme of van een incident, plaatst Beatrix de moord duidelijk in het teken van racisme, zonder de term racisme te noemen.

Beatrix legt in haar kersttoespraak een link tussen de slechte economie en de toenemende intolerantie: 'In het leven van alledag hebben mensen soms moeite elkaar te verdragen. In een tijd van materiële teruggang nemen de spanningen toe. Onze samenleving verhardt. Mensen kunnen elkaar negeren, afschrijven, opzij zetten of nog erger. Onverdraagzaamheid is in de wereld, dit afgelopen jaar, weer oorzaak geweest van vele conflicten. Ook in ons eigen land hebben zich schokkende dingen voorgedaan. Waarbij zelfs een kind slachtoffer werd.'

Beatrix verwijst direct naar de dood van Kerwin, iets wat ze in haar kersttoespraken niet vaak doet. Ook analyseert ze motieven van intolerantie: 'Achter uitingen van intolerantie schuilt vaak angst: je ervaart de ander vooral als anders en daarmee als bron van dreiging. Maar wie bang is, draagt in wezen zelf het gevaar in zich. Angst voor de ander doet ons vluchten in de afzondering van de eigen persoon, de eigen groep, de eigen cultuur. Mensen komen niet naast, maar tegenover elkaar te staan.'

Ze vervolgt haar toespraak met gedachten die in de vijftwintig jaar van haar koningschap vaak terugkomen:

'Verdraagzaamheid, fundament van ons menselijk samenleven, blijft steeds een grote opgave. Zelfs in een land met een lange traditie van tolerantie, moet de ruimte voor de ander en voor het anders zijn en denken, door elke generatie opnieuw worden veroverd. (...)

Verdraagzaamheid vereist niet dat we geen kritiek mogen hebben, elkaar allemaal aardig moeten vinden, of volledig begrijpen. Tolerantie vraagt openheid voor het onbekende en doorbreking van het isolement. Waar de culturen elkaar ontmoeten, hoeft geen confrontatie te ontstaan. De ontmoeting van verschillende leef- en denkwerelden kan de gemeenschap als geheel verrijken. Elk mens is even kostbaar,

ongeacht afkomst, ras, geloof, maatschappelijke positie of nationaliteit. In die gelijkwaardigheid van mensen ligt de basis van een verdraagzame maatschappij.’

Vooraf ten tijde van de opkomst van de Centrumdemocraten, de extreem-rechtse partij van Hans Janmaat, is haar boodschap bijzonder. De koningin heeft duidelijk nagedacht over tolerantie. Het is volgens haar niet iets dat vanzelf gaat, tolerantie vergt constante aandacht. In die zin is haar waarschuwing voor onverdraagzaamheid als een van haar eerste politieke vingerwijzingen op te vatten.

Verlangen naar vrede

De kersttoespraak blijft een christelijke gelegenheid, die Beatrix ook zodanig invult. Kan Beatrix koningin van alle Nederlanders zijn als het protestantse geloof er zo dik bovenop ligt? Hoe zit het met niet-gelovigen en andersgelovigen? Door de jaren heen refereert ze af en toe aan andere religies in haar toespraken. In 1986 zegt ze: ‘Aan hen, aan ons allemaal, verklaart God de vrede. “Vrede zij u!” Met die woorden begroet God ons in de geboorte van Christus. Wij mogen het nazeggen. “Shaloom”, luidt de vredesgroet van de joden; “Salam”, zeggen Arabieren. Zo blijven mensen hun verlangen uiten naar vrede.’

In haar kersttoespraak van 1996 benoemt Beatrix verschillende manieren waarop mensen vanuit hun religie met de dood omgaan. ‘Al kunnen godsdiensten de doden niet terugbrengen, geloof kan wel helpen innerlijk afscheid te nemen, het verdriet een plaats te geven en de rouw te vertolken. Verschillende religies hebben elk hun eigen wegen gevonden om vorm te geven aan de relatie tot de dood en tot de gestorvene. (...) Zo geven hindoes naast gevoelens van verdriet ook uitdrukking aan emoties van blijdschap om de bevrijding van de ziel. Getrouw volgen moslims de voorschriften, in alle eenvoud bereiden zij de gestorvene voor op de ontmoeting met God. (...) Boeddhisten beschouwen het vanouds als een belangrijke taak van verwanten en vrienden een stervende te begeleiden in het overwinnen van angst en aanvaarding van het levenseinde.’

Ook betreft ze ongelovigen in het kerstgevoel als zij over de christelijke traditie zegt: ‘Voor mensen die niet zelf in die traditie staan, heeft Kerstmis een eigen betekenis gekregen. In de donkere dagen aan het einde van het jaar wil een ieder tot rust komen en warmte zoeken in de besloten kring van gezinsleden en vrienden.’

Consequent stelt Beatrix de bindende kracht van religies centraal. Dat is niet verrassend want ‘de boel bij elkaar houden’ – zoals dat in populair politiek jargon heet – is een vast onderdeel van haar takenpakket. Ook, of misschien wel juist, als haar boodschap een waarschuwend karakter heeft, benadrukt ze het naast elkaar bestaan van de verschillende overtuigingen.

Identiteit verwordt tot eng nationalisme

In de loop van haar regeerperiode komt Beatrix vanuit de actualiteit telkens terug op het centrale gedachtegoed dat ze, samen met haar echtgenoot Claus von Amsberg, heeft ontwikkeld. Zo betreft ze in 1992 een buitenlandse kwestie in haar kersttoespraak: de oorlog op de Balkan. Ze noemt vreemdelingenhaat als een oorzaak van deze oorlog: ‘Een begrijpelijk verlangen naar identiteit verwordt tot eng nationalisme, een ontwrichtende kracht die gepaard gaat met blinde haat jegens vreemdelingen en allen die men niet tot de eigen groep rekent.’

Eerste Kerstdag 1993 verwijst Beatrix opnieuw naar de politieke opkomst van extreem-rechts in Europa en Nederland. Ze zegt: ‘Een wereld in verandering is ook

een wereld van verschil. Het streven naar een eenvormige maatschappij heeft geen zin. Verschillen moeten we niet bestrijden; we moeten leren leven met verscheidenheid. Dat vraagt tolerantie en het vermogen eigen beperkingen te overwinnen.’

Ook noemt ze in deze kersttoespraak vluchtelingen expliciet: ‘Vanuit landen waar nood heerst en ontbinding intreedt, kloppen mensen met andere levensstijlen en gewoonten bij ons aan en vragen om een plek. Onze spankracht, openheid, geduld, verdraagzaamheid en creativiteit worden op de proef gesteld. Wij kunnen ons niet afwenden. Gelukkig zijn er velen die zich daadwerkelijk het lot van hun ontheemde medemensen aantrekken en met liefdevolle toewijding zich voor hen inspannen.’

Afzetten tegen ‘die anderen’

In 1995 koppelt koningin Beatrix onverdraagzaamheid aan angst en eenzaamheid. Ze noemt etniciteit heel expliciet: ‘In een wereld van snelle verandering kunnen angst en onzekerheid leiden tot een vlucht in vijandelijkheid. Wie zich eenzaam voelt, zwak en onveilig, vindt valse geborgenheid in een gezamenlijk zich afzetten tegen “die anderen”: andersgelovigen, vreemdelingen, mensen met een andere huidskleur, etnische oorsprong of cultuur.’

Ze legt de verantwoordelijkheid voor het leren verdragen bij opvoeders: ‘In gezinnen kan een voedingsbodem worden gelegd voor zelfzucht en intolerantie maar kan ook worden opgevoed tot openheid en deelname aan een maatschappij die minderheden respecteert en anders denken waardeert.’

Jaren voor premier Balkenende spreekt Beatrix in 1997 over normen en waarden. In haar kersttoespraak zet zij de term respect nadrukkelijk cursief in haar tekst. ‘Verrijking in ons leven en samenleven toont zich in de schoonheid van kunst en cultuur, in omgangsvormen, in onderlinge betrokkenheid, in denken dat zich verplaatst in de ander, in zorg voor de medemens, in het kunnen delen. De grondslag van het gevoel voor waarde en het vermogen te waarderen ligt in *respect*.’

Op de drempel van de nieuwe eeuw staat Beatrix in 1999 stil bij democratie als een van de belangrijkste ontwikkelingen van de vorige eeuw. Ze benoemt de bijdrage van migranten in positieve termen en analyseert opnieuw het begrip tolerantie wanneer ze over democratie zegt: ‘Democratie vraagt bovendien om mondige burgers met hart voor de publieke zaak en oog voor de belangen van minderheden en andersdenkenden. Iedere maatschappij kent groepen mensen die andere opvattingen hebben en kiezen voor eigen vormen van leven en samenleven. Ook hebben stromen migranten overal een nieuwe, pluriforme werkelijkheid geschapen. Respect voor een ieders eigenheid in overtuiging en cultuur is voor allen een verplichting. Hierbij gaat het om meer dan louter tolerantie. Het komt aan op erkenning van menselijke waardigheid en gelijke rechten. Alleen zó kan een wereld ontstaan van vrijheid, gerechtigheid en vrede.’

Zij gebruikt de kersttoespraak ook om – op indirecte wijze – haar mening te geven. Bijvoorbeeld door haar muziekkeuze. Als voor Kerstmis 2000 een bloedig conflict tussen christenen en moslims uitbreekt op de Molukken, laat zij voorafgaand aan de toespraak de Indonesische versie van *Stille nacht, heilige nacht* draaien.

Hoeksteen van elke religieuze moraal

In 2001 gaat de kersttoespraak over de aanslagen van 11 september in datzelfde jaar. Zo vlak na de gebeurtenissen zijn veel Nederlanders in verwarring. De VS bombarderen Afghanistan en de integratie van moslims in Nederland zorgt voor verhitte debatten. In haar toespraak veroordeelt Beatrix de aanslagen. Ze waarschuwt tegen misbruik van religie en valse verkondiging. ‘Wanneer ideologieën en geloofsinterpretaties aanzetten tot onverdraagzaamheid, haat aanwakkeren en agressie voeden, houdt tolerantie op. (...) Ten aanzien van de principes en normen van de rechtsstaat kunnen geen concessies worden gedaan.’ Ze geeft ook een algemeen bindende en religieuze gedachte mee: ‘Gods vrede wordt immers in alle wereldgodsdiensten centraal gesteld. Respect voor de heiligheid van het menselijk leven is de hoeksteen van elke religieuze moraal.’

Ze benadrukt het belang van de dialoog en is realistisch genoeg om te beseffen dat zo’n dialoog geen korte termijnwerk is. ‘Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Elkaar begrijpen vergt veel van ons: het blijft een leerproces. Anderen alleen maar dulden is niet genoeg. Betrokkenheid bij het leven van onze medemensen is wel iets anders dan gemakzuchtig gedogen. Waar het gaat om de principes die vreedzaam samenleven mogelijk maken kan van onverschilligheid geen sprake zijn.’

Ze eindigt haar kersttoespraak 2001 met: ‘Veiligheid vindt een mens in gemeenschap met anderen. Het komt erop aan niet toe te geven aan de gevoelens van machteloosheid maar samen inspiratie te vinden in naastenliefde.’ Daarmee kiest ze voor haar bekende boodschap als tegengif voor de heersende onrust en angst na de aanslagen.

Ontoelaatbaar handelen

In de kersttoespraak van 2003 spreekt koningin Beatrix over de vier vrijheden: de vrijheid van meningsuiting, van godsdienst en levensovertuiging, van vrijwaring voor nood en gebrek en voor angst en vrees. Zij waarschuwt indirect voor radicalisering: ‘Geen vrijheid confronteert ons zo ingrijpend met anderen als de vrijheid van godsdienst en overtuiging. Dit grondrecht vraagt om ruimte voor verschillende levensopvattingen, in verdraagzaamheid en respect. Een ieder mag op zijn manier geloof beleven en belijden. Maar religie kan nooit een rechtvaardiging zijn voor onverantwoordelijk gedrag. Mensen mogen God aanroepen voor leiding en bemoediging in het leven maar Hem nooit inroepen ter verdediging van ontoelaatbaar handelen.’

In deze toespraak hebben sommigen verwijzingen gelezen naar de benarde positie van asielzoekers in Nederland. Said Mokadim schrijft in een ingezonden brief aan het *Eindhovens Dagblad*: ‘Ons staatshoofd stelde dat vanuit het fundament van de vier vrijheden ook vandaag de dag kan worden gestreden voor vrede en gerechtigheid. Ik zie persoonlijk veel parallellen tussen haar redevoering en de hachelijke situatie waarin heden ten dage vele asielzoekers verkeren. Uit hoofde van haar functie kan de majesteit het zich niet veroorloven om heel concreet te worden. Toch vertaal ik haar woorden als een moreel appèl om via wetgeving asielzoekers barmhartig te bejegenen en oog te hebben voor gerechtigheid. De derde en vierde vrijheid kunnen worden toegepast op de penibele situatie van vele asielzoekers. De majesteit brengt deze vrijheden over het voetlicht: vrijwaring van nood en gebrek en het vrij zijn van angst en vrees. Het zou getuigen van politieke fermheid als VVD-minister Verdonk (Immigratie en Vreemdelingenzaken) zich deze koninklijke boodschap aantrekt en er ook rekening mee houdt bij het uitstippelen van haar beleid ten aanzien van de genoemde groep.’ (8 januari 2004, *Eindhovens Dagblad*)

Vrijheid ernstig misbruikt

In haar kersttoespraak van 2004 verwijst Beatrix direct naar de twee politieke moorden, op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. Ze plaatst de moord op Van Gogh in een internationale context, indirect verwijzend naar de oorlog in Afghanistan en Irak. 'Een onderstroom van voortdurende spanning belast het bestaan. Angst slaat zo gauw om in agressie. Ook wij ervaren de weerslag van die mondiale onzekerheid. Twee maal in korte tijd werd Nederland geschokt door daden van extremisme. Bij zulke aanslagen wordt de vrijheid die ons land kenmerkt ernstig misbruikt. Maar al te goed beseffen wij nu hoe kwetsbaar wij zijn in een open samenleving, gebaseerd op de vrijheid van iedere burger. Dat vertrouwde zekerheden niet meer toereikend blijken om de gemeenschap tegen gewelddadige verharding te beschermen, brengt ons in verwarring.'

Vervolgens pleit ze voor nadenkendheid in de complexe situatie: 'Begrijpelijke emoties kunnen mensen verleiden tot de roep om eenzijdige antwoorden, maar simpele oplossingen zijn er niet. In onze ingewikkelde maatschappij waar verschillende belangen, inzichten en overtuigingen steeds met elkaar moeten worden verenigd, wordt nu méér van ons gevraagd. Een samenleving maken wij sámen.' Ze erkent dat haat ook haat oproept maar bepleit dat vreedzaam handelen het enige antwoord is. 'De uitdaging ligt in oprechte aandacht voor anderen en steun aan alle medemensen van goede wil.'

Uit haar kersttoespraken blijkt dat koningin Beatrix heeft nagedacht over tolerantie en verdraagzaamheid. Ze heeft visie op het samenleven met verschil. Tolerantie is misschien vanouds het kenmerk van Nederland, toch gaat het samenleven met anderen niet vanzelf. Het vergt verantwoordelijkheid en overdracht. Intolerantie komt voort uit de angst voor de ander, en is sterker in economisch slechte tijden. Tegelijkertijd moeten mensen zich niet verplicht voelen om tolerant te zijn, noch is tolerantie gelijk aan de ander aardig vinden of bij voorbaat begrijpen. In crisis veroordeelt ze extremistische daden, misbruik van religie en benadrukt ze rust en nadenkendheid. Bovendien veroordeelt ze de populistische polarisatie van groepen mensen.

2. Een multiculturele samenleving worstelt met integratie en saamhorigheid

Ook in andere toespraken laat koningin Beatrix haar affiniteit merken met de multiculturele samenleving. Dit vinden we vooral terug in haar inhuldigungsrede van 1980 en de rede die zij in 1995 houdt ter gelegenheid van de vijftigjarige viering van de bevrijding. In haar rede voor het Europees parlement in 2004 begeeft zij zich opnieuw op politiek terrein door indirect naar Turkije te verwijzen als nieuw EU-lid.

Oervaderlandse eigenschappen

Tijdens haar inhuldiging in 1980 spreekt ze over verdraagzaamheid als een van de 'oervaderlandse eigenschappen': 'Het besef dat mensen elkaar nodig hebben, is ons ingeboren. Eeuwenlang hebben vervolgd in ons land een vluchthaven gevonden. Nederlanders hebben zich van oudsher actief op de wereld gericht. De laatste jaren heeft de belangstelling voor de wereld meer algemeen diepgang gekregen in de verbondenheid met de mensen in ontwikkelingslanden.'

In hun boek *Beatrix. Invloed en macht van een eigenzinnige vorstin* (2000) koppelen Redmar Kooistra en Stephan Koole haar woorden met terugwerkende kracht aan de positie van migranten in Nederland: 'Als zij later tijdens haar vele werkbezoeken te gast is bij Nederlanders van buitenlandse afkomst, bij asielzoekerscentra, of het zogeheten verwijdercentrum in Ter Apel, komen de weloverwogen woorden in herinnering die zij daar in algemene zin al in 1980 aan heeft gewijd.'

Fundamenten van de maatschappij

In 1995 wordt herdacht dat Nederland vijftig jaar bevrijd is van oorlog. Op 5 mei spreekt Beatrix naar aanleiding daarvan een rede uit in de Ridderzaal. Daarin noemt ze ook de multiculturele samenleving, integratie en saamhorigheid: 'Vereenzaming, criminaliteit en het buitensluiten van mensen zijn mede het gevolg van gebrek aan belangstelling voor elkaar. Bovendien worstelt een multiculturele samenleving met integratie en saamhorigheid. Dat zijn de problemen waar we nu voor staan. Ze raken aan de fundamenten van de maatschappij, aan de draagkracht van de heipalen waarop vijftig jaar vreedstijd werd gebouwd.'

In haar toespraak hekelt Beatrix het egocentrisch denken. In deze periode speelt de privatisering van een aantal publieke nutsvoorzieningen. In haar commentaar ziet Siep Stuurman, hoogleraar Europese geschiedenis, op 10 mei in *NRC Handelsblad* 'een vingerwijzing naar de uitwassen van de doorschietende neoliberale verheerlijking van de markt.' Tevens vindt hij het pleidooi van Beatrix voor verdraagzaamheid in deze rede niet vrijblijvend. 'Zeker niet als het gepaard gaat met de constatering dat Nederland (of Europa) een multiculturele samenleving is. Dat laatste demonstreert opnieuw dat de koningin geen nostalgisch conservatief geluid laat horen. De stelling dat in Europa een multiculturele samenleving bestaat, is immers in conservatieve kringen zeer omstreden vanwege de implicaties voor de Europese en nationale tradities die eruit voortvloeien. (...) De koningin keert zich vrij scherp tegen een ongebreideld egocentrisme ("ieder voor zich en de markt voor ons allen") en waarschuwt met klem tegen een onverantwoordelijk beroep op haatgevoelens en racistische sentimenten.'

Een oud-medewerker van de Rijksvoorlichtingsdienst en EU-ambtenaar Jan Prillewitz heeft het in *NRC Handelsblad* op 11 mei naar aanleiding van deze speech over het 'Beatrixisme'. 'Er is in Nederland iets aan het opkomen dat ik "Beatrixisme" zou willen noemen. Het is het verschijnsel dat door het falen van de politiek en de afkalving van de democratische instituties de macht en de invloed van de monarch

langzaam maar zeker toenemen. (...) Kenmerkend voor het oprukkend Beatrixisme bij ons waren de reacties uit de politieke en bestuurlijke wereld op de koninklijke 5 mei rede. Het was eigenlijk gênant om te zien hoe die hele en halve autoriteiten zich voor camera en microfoon verdrongen (met Vonhoff als eenzame uitzondering) om de majesteit uitbundig lof toe te zwaaien voor haar “magistrale, briljante en historische” betoog. Kennelijk is zoveel visie nooit in hun eigen bol opgekomen en hebben ze nooit verder gekeken dan hun technocratische neus lang is. Hun kruiperigheid ten opzichte van het staatshoofd werd alleen overtroffen door die van de (elektronische) media.’

Kortste weg naar goede samenwerking

Op 26 oktober 2004 spreekt Beatrix het Europees parlement toe, als eerste Europees staatshoofd sinds de uitbreiding van de EU tot 25 lidstaten. Ze verwijst in deze persoonlijke toespraak naar haar jeugd waarin het idealisme over een verenigd Europa voelbaar was. Zelf sprak zij in 1961 als 23-jarige voor een congres van Europese jongeren in Toulouse over dit idealisme. Anno 2004 hoopt zij dat de toetreding van nieuwe landen uit het voormalige Oostblok nieuw elan geeft aan de Europese samenwerking. Uiteraard noemt ze geen landen bij naam maar achteraf zien velen in haar woorden een verwijzing naar Turkije als toekomstig EU-lid.

Ook zegt ze dat aanpassing van twee kanten moet komen: ‘Wie toetreedt tot een nieuwe familie, zal altijd met aanpassingsproblemen worden geconfronteerd – zeker als het een familie buiten het eigen land betreft. In mijn familie hebben we daar enige ervaring mee! Meestal wordt de grootste aanpassing van de nieuwkomer gevraagd, al zou het eerlijker zijn als deze opgave over beide partijen werd verdeeld. Dit geldt ook voor de uitbreiding van onze gemeenschap. De nieuwe leden zullen zich inspinnen aan te sluiten bij wat er al in de Unie bestaat, maar de oudere leden moeten evenzeer de bereidheid tonen zich aan te passen. Dat is niet alleen de collegiale houding die men in deze kring mag verwachten, het is bovendien de kortste weg naar een goede samenwerking.’

Daarbij balanceert zij op het randje van haar koninklijke onschendbaarheid. Thieu Vaessen schrijft op 22 april 2005 in *HP/De Tijd*: ‘Op het moment dat Beatrix sprak, moest de EU nog beslissen over onderhandelingen met Turkije, en ook het Nederlandse kabinet had publiekelijk nog geen standpunt bepaald. De stellingname van Beatrix heeft haar populariteit bij de Turkse Nederlanders natuurlijk geen kwaad gedaan, te meer daar zij ook nog betoogde dat Europa niet alleen eisen moest stellen, maar ook bereid moest zijn zich aan nieuwkomers (lees: Turkije) aan te passen.’

3. De koningin wil een signaal afgeven

Een van de rechten die een onschendbaar staatshoofd heeft is het recht om zich te informeren. De minister-presidenten geven aan dat koningin Beatrix goed op de hoogte is van de situatie in Nederland. Naast de lopende zaken verdiept zij zich in twee extra beleidsterreinen per jaar. In 1997 was het thema minderheden en immigratie aan de beurt. Ze legt daarvoor een aantal werkbezoeken met een multicultureel karakter af. Ook daarna blijft zij, aangekondigd of onverwachts, projecten en organisaties bezoeken die zich inzetten voor de integratie van minderheden. In haar televisie-interview op 28 april 2005 met Dorien Pessers ter gelegenheid van haar jubileum geeft zij aan het een voorrecht te vinden om juist vernieuwende projecten te mogen bezoeken.

De koningin die het allemaal aankan

In het voorjaar van 1997 bezoekt Beatrix met staatssecretaris Elisabeth Schmitz van Justitie instellingen die zorgen voor de opvang van asielzoekers. In maart zijn zij bij het Aanmeldcentrum Rijsbergen van de Inlichtingen- en Naturalisatiedienst (IND). Half april brengt de koningin een kort bezoek aan het asielzoekerscentrum (azc) in de Willem I-kazerne in Oisterwijk. In het anderhalf uur durende bezoek bekijkt zij onder meer de loods waar de asielzoekers cursussen fietsreparatie krijgen. Een week later gaat ze, opnieuw in gezelschap van Schmitz, naar het vertrekcentrum voor asielzoekers in Ter Apel.

Drie jaar later, in mei 2000 bezoekt ze tijdens het streekbezoek aan de provincie Flevoland het azc in Almere, waar ieder kind in het schoolklasje een hand krijgt van de koningin. Eveneens spreekt zij daar met twee uit Afghanistan gevluchte families, die als eersten een woning in dit azc hebben betrokken. De asielzoekers laten via de directeur aan de koningin weten dat de vuurwerkcramp in Enschede, eerder die week, diepe indruk op hen heeft gemaakt. De ramp leek voor hen op een oorlogssituatie en riep traumatische herinneringen op. De asielzoekers betonen hun medeleven aan de slachtoffers in Enschede.

In augustus 2004 bezoekt Beatrix samen met minister Rita Verdonk het uitzet- en verwijdercentrum voor uitgeprocedeerde asielzoekers op Schiphol. Ze spreekt met de locatiedirecteur en een aantal medewerkers over het uitzetbeleid als onderdeel van het terugkeerbeleid. Ze vraagt onder meer wat er gebeurt als mensen eenmaal zijn teruggestuurd, wat er met kinderen en aidspatiënten gebeurt en hoe de uitzetting verder verloopt als de mensen zich eenmaal in het vliegtuig bevinden.

Tijdens dit bezoek spreekt zij niet met de uitgewezen asielzoekers, hoewel daaraan wel discussie voorafgegaan is. Coos Huijsen schrijft in zijn boek *Beatrix. De kroon op de republiek* (2005): 'Uiteindelijk achtte iedereen dit toch niet wenselijk, omdat bij dit bezoek niet de asielzoekers centraal stonden. De bedoeling was aandacht te besteden aan de medewerkers en de organisaties die bij de uitzetting van asielzoekers betrokken zijn.'

Deze keuze lijkt in te gaan tegen haar gewoonte om zich van verschillende kanten te laten informeren. Of dit haar eigen wens was of die van het kabinet is niet duidelijk. Naar aanleiding van de Bijlmerramp schrijft Huijsen dat Beatrix tijdens een bezoek liever niet wordt verrast door haar eigen emoties. 'In zo'n situatie weet Beatrix dat haar compassie met de slachtoffers haar parten kan spelen en vraagt ze zich ook af wat zij zelf wel of niet kan verdragen. Zij is dan bang voor haar eigen emoties. Beatrix wil altijd de koningin blijven die het allemaal aankan.'

Hé, de koningin is er!

Ook bezoekt ze verschillende instellingen en projecten die aandacht besteden aan werkervaring en arbeidsmarktpositie van migranten. In maart 2000 bezoekt Beatrix samen met minister voor Grote steden- en Integratiebeleid Roger van Boxtel in Bleiswijk een tuinbouwbedrijf dat aubergines kweekt. Hier krijgen allochtone jongeren een opleiding voor een functie in de glastuinbouw.

In het tv-interview met Maartje van Weegen in april 2000 voor de NOS vertelt koningin Beatrix over dit bezoek: 'Ik heb een heel boeiend gesprek gehad met een aantal allochtone ondernemers. Ze hebben me verteld wat voor problemen ze tegenkomen maar ook waarom het ze lukt. Toen ben ik ook naar een aantal bedrijven gaan kijken. Dat is dan weer ongelooflijk leuk. Ik heb onder andere iemand uit Suriname gezien die in de tuinbouw een auberginekwekerij is begonnen en daar fantastisch werk doet, ook in het opleiden van werknemers. Iedereen moet daar Nederlands leren en gaat door een soort scholingsproces heen en is dan een bruikbare werknemer in de tuinbouw.' Om er dan lachend aan toe te voegen: 'Legaal!'

Op diezelfde dag bezoekt ze in Rotterdam een Marokkaanse bakkerij die probleemjongens en Marokkaanse vrouwen opleidt tot assistent-bakker. Bovendien gaan koningin en minister naar een netwerkbijeenkomst van allochtone ondernemers in Rotterdam: 'Onderneem het in Charlois'. Daar hebben ze een gesprek met succesvolle ondernemers en aspirant-ondernemers.

In de nazomer van 2002 legt de koningin onverwachte bezoeken af bij projecten die zich richten op integratie. Ze gaat naar Fort Nigtevecht in Abcoude voor een verrassingsbezoek aan het leerwerkproject van Stichting Herstelling voor jongens die in de problemen zijn gekomen. Ze heeft zich grondig voorbereid en stelt relevante vragen. Ook gaat ze met alle jongens op de foto. Na afloop blijft ze napraten. De directeur van de stichting, Albert van der Lugt, zegt in het boek van Coos Huijsen: 'Ze zat, als ze geen koningin was, zou ik gewoon zeggen, nog gezellig met ons te ouwehoeren, maar laten we, omdat we het over de koningin hebben, maar spreken van nog erg gezellig met ons na te praten.'

In dezelfde week gaat ze naar Amsterdam. *Trouw* schrijft op 27 augustus 2002: 'Prachtige verbazing op de gezichten toen vorige week niet alleen burgemeester Job Cohen, maar onaangekondigd ook koningin Beatrix verscheen op een werkbezoek aan een integratieproject voor allochtone vrouwen in Amsterdam. Het was niet het eerste onverwachte bezoek dat de koningin de laatste tijd bracht aan instellingen waar ze proberen cement in de samenleving aan te brengen. Ik denk dat de koningin een signaal wil afgeven.'

In deze reeks past ook haar bezoek aan Rotterdam. Ze gaat naar de Millinxbuurt om zich te informeren over het integratiebeleid, een dag voordat LPF-minister Hilbrand Nawijn van Vreemdelingenbeleid en Integratie de buurt bezoekt. Burgemeester Ivo Opstelten zegt erover in *de Volkskrant* van 1 september 2002: 'De mensen dachten dat ik alleen kwam. Maar op het stadhuis is de koningin bij mij in het busje gestapt en zijn we er met zijn vieren naartoe gereden. Dat had effect: "Hé, de koningin is er!" De mensen waren verrast en spontaan.'

Pumps uit, sloffen aan

Op het gebied van stedelijke vernieuwing bezoekt Beatrix buurten in Nederland die zowel letterlijk als figuurlijk op de schop zijn genomen. In 1998 is koningin Beatrix op 23 juni aanwezig bij de feestelijke opening van het vernieuwde Mercatorplein in Amsterdam-West, een buurt waar veel Nederlanders van Turkse en Marokkaanse afkomst wonen. Het plein is een hoogtepunt van de Amsterdamse School, ontworpen

door de architect Berlage. Het raakte echter in de loop der tijd verloederd. Na de renovatie zijn elfhonderd woningen vernieuwd, de torens van het plein zijn hersteld, onder het plein is een parkeergarage en aan het plein zijn een bibliotheek en een politiebureau gebouwd. Het hele gebied rond het plein is opnieuw ingericht. Beatrix bezoekt een woning, een winkel en een ontmoetingsruimte voor buurtbewoners van Turkse en Marokkaanse afkomst.

Ook tijdens het eerdergenoemde streekbezoek aan Flevoland in mei 2000 bezoekt Beatrix een buurt in het kader van stedelijke vernieuwing. Ze gaat naar de Zuiderzeewijk, de oudste wijk van Lelystad. In deze buurt wonen veel allochtonen. Aan een woonhuis hangt een spandoek: 'Wij zijn trots op Beatrix.' Mensen verdringen zich voor de dranghekken en kinderen rennen erlangs om de koningin maar zo lang mogelijk te kunnen blijven zien.

Ze spreekt over de leefbaarheid in de wijk met bestuurders en bewoners, en bezoekt een Turkse moskee. Kinderen gluren lachend door de ramen van de moskee, waar de koningin zich laat rondleiden. Ze kunnen net niet zien dat de vorstin haar pumps voor de gelegenheid heeft ingeruild voor sloffen.

4. Excuses, erkenning en eerherstel

Beatrix onderstreept met haar aanwezigheid het belang van plechtigheden die te maken hebben met het Nederlands koloniaal verleden, zowel in Indonesië als ten aanzien van de slavenhandel in het Caribisch gebied. Eerherstel, erkenning en excuses staan hierbij centraal.

Uit waardering voor uw inzet.

Op 25 november 1986 staat de Nederlandse regering stil bij het feit dat de Molukkers 35 jaar in Nederland verblijven. In 1951 kwamen 12500 Ambonezen gedwongen naar Nederland en werden zij gehuisvest in afgelegen kampen. Zij waren militairen in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL). Indonesië verbood de militairen na het uitroepen van de onafhankelijke Molukse republiek, Republiek Maluku Selatan (RMS) terug te gaan naar Ambon. Ook vanuit Nederland bleven zij zich inzetten voor een onafhankelijke Molukse staat. De tweede generatie deed dat in de jaren zeventig met gewelddadige acties: de bezetting van de Indonesische ambassade in 1970, de treinkapingen en gijzelingen van 1977 en 1978 en de bezetting van het provinciehuis in Assen in 1978. Hierbij vielen zowel aan Molukse en Nederlandse zijde doden.

In 1986 is alleen aandacht voor dank en erkenning voor de oud-militairen. Koningin Beatrix reikt tijdens een bijeenkomst in de Ridderzaal, samen met premier Lubbers, een herdenkingspenning uit aan zeven mensen. Behalve deze KNIL-veteranen en weduwen van KNIL-veteranen krijgen alle oud-strijders deze penning met het opschrift 'Uit waardering voor uw inzet. Dank u.' in het Nederlands en het Indonesisch. Niet alle Molukkers accepteren echter de penning.

Tijdens de plechtigheid spreekt de heer Tatipikalawan, hoofdbestuur lid van de Molukse eenheidsbeweging Badan Persatuan echter positief over dit gebaar: 'Het is een unicum dat hare majesteit de Koningin der Nederlanden zo goed heeft willen zijn haar oude soldaten in deze statige Ridderzaal te ontvangen om hun 35-jarige verblijf in Nederland gezamenlijk met hen te herdenken.'

Beatrix kiest ervoor om haar grootmoeders woorden te herdenken. Op diezelfde dag wordt namelijk in Den Haag en omstreken een strooibiljet van Wilhelmina uit 1945 verspreid. De tekst luidt:

'Met diep leedwezen heb ik vernomen van het bijzonder zware lot, dat de Ambonnezen heeft getroffen gedurende de jaren van bezetting door een meedogenloze vijand. Ook heb ik met smart vernomen, dat ten gevolge van de oorlogshandelingen de stad Ambon zeer zware schade geleden heeft.

Met vreugde en bewondering heeft het mij echter vervuld te vernemen van Uw voorbeeldige moed in deze beproevingen en van Uw onbezweken trouw onder alle omstandigheden bewezen aan het Koninkrijk en aan Mijn Huis.

In weemoedige herinnering aan hen, die het offer van het leven gebracht hebben, dank ik U allen voor wat gij ten bate van het Koninkrijk hebt gedaan.'

Wat valt er te vieren?

Op 20 maart 2002 woont koningin Beatrix de feestelijke viering van 400 jaar Verenigde Oost-Indische Compagnie in de Ridderzaal bij. Deze viering gaat onder andere gepaard met een grote tentoonstelling. De viering valt slecht, in Indonesië en bij Molukkers in Nederland. De Indonesische ambassadeur laat verstek gaan bij de plechtige viering. Molukkers en anderen laten via de internetsite www.dlm.org al

maanden van tevoren weten dat aan deze viering donkere kanten zitten. Onder het motto ‘400 jaar VOC – wat valt er te vieren?’ laten zij gedurende deze periode geregeld van zich horen. Tijdens het officiële verjaardagsfeest zijn Molukse en Indonesische actievoerders op het Haagse Plein aanwezig om te laten zien dat ook zij niet blij zijn met dit feest. De afkeer van Jan Pieterszoon Coen en de Verenigde Oost-Indische Compagnie overbrugt de tegenstellingen tussen Indonesiërs en Molukkers. Ze zien de plechtigheid in de Ridderzaal als een ongepast eerbetoon aan het koloniale verleden.

Achter hoge hekken

Later dat jaar krijgt Beatrix nogmaals te maken met weerstand. In het Amsterdamse Oosterpark onthult zij op 1 juli 2002 het Nationaal Monument Slavernijverleden ter herinnering aan de Nederlandse slavenhandel en aan de slavernij in de voormalige koloniën. Op die datum is het 139 jaar geleden dat Nederland onder druk van Groot-Brittannië als een van de laatste landen de slavernij afschafte.

De geschiedenis van het koningshuis is verbonden met de slavenhandel, zoals Roy Groenberg van de Stichting Eer- en Herstelbetalingen Slachtoffers van Slavernij in Suriname eerder dat jaar belicht. Naar aanleiding van het huwelijk van Willem Alexander zegt hij op 26 januari in *Trouw*: ‘In Suriname is men veel meer koningsgezind dan men onder autochtone Nederlanders is. Ik herinner me dat we onze hoofddoeken op de grond legden als looper voor prinses Juliana toen ze Paramaribo bezocht. Toen ze zei dat ze ons altijd in haar hart zou dragen hebben wij haar geloofd. En we staan nu ook achter haar kleinzoon. Maar net als Máxima afstand deed van het foute verleden van haar land, zo moet Willem-Alexander leren afstand te nemen van het Nederlandse slavernijverleden. Zijn voorvader Willem III heeft de laatste duizend slaven gekocht voor de afschaffing van de slavernij in 1863 en ze nog tien jaar in slavernij gehouden.’

De onthulling van het slavernijmonument is door de aanwezigheid van koningin Beatrix en demissionair minister-president Kok werkelijk een nationaal gebaar. Door verscherpte veiligheidsmaatregelen sinds 11 september 2001 is de plechtigheid echter daarmee niet toegankelijk voor het gewone publiek. Een feestdag voor Surinamers, Antillianen, Arubanen, Afrikanen uit verschillende Afrikaanse landen en andere betrokkenen loopt op deze manier uit op een frusterende gebeurtenis achter hoge hekken, afgedekt met zwart landbouwplastic. Daarom doen zich tijdens deze onthulling emotionele taferelen voor.

Veel mensen spreken achteraf van vernedering en vragen de koningin om excuses. De paradox is dat Beatrix met haar aanwezigheid cachet aan de onthulling geeft. Aan de andere kant is de bijeenkomst door haar aanwezigheid besloten en streng beveiligd zodat het betrokkenen uitsluit.

5. Onderdanen overzee

Een half jaar na haar inhuldiging bezoekt koningin Beatrix van 29 oktober tot 8 november de Nederlandse Antillen. Het feit dat ze daar na haar ambtsaanvaarding als eerste naar toe gaat, geeft haar interesse voor deze eilanden aan. Omdat de Antillen – dan nog inclusief Aruba – binnen het Koninkrijk der Nederlanden vallen, is Beatrix ook koningin van Antillianen en Arubanen. Bezoeken binnen het Koninkrijk heten werkbezoeken en staan gelijk aan een bezoek aan een dorp, stad of provincie in Nederland.

Oude vriendschap verdiepen

Beatrix spreekt tijdens haar eerste bezoek als koningin de Staten van de Nederlandse Antillen toe en benoemt de band tussen Nederland en de Antillen in termen van vriendschap: ‘Ik voelde de behoefte de oude vriendschap met dit deel van ons koninkrijk te verdiepen, nu ik met mijn eed aan het Nederlandse volk en aan het volk van de Nederlandse Antillen, tevens mijn verantwoordelijkheid heb aanvaard als uw koningin.’

Ze roemt in de toespraak de bevolking van de eilanden om de manier waarop zij hun samenlevingen hebben opgebouwd na de slavernij: ‘De bewoners van de Nederlandse Antillen zijn afkomstig uit ver verspreide streken van de wereld. Een ieder bracht zijn eigen aard en gave mee. Eerst gedwongen tot samenleven en -werken, zijn de verschillende groepen, als weinig anderen, later in staat geweest goede vormen te vinden voor het omgaan met elkaar. Uw voorouders hebben met verrassende artistieke vruchtbaarheid hun eigen taal, muziek, dans, volkskunst en literatuur geschapen.’

Ook noemt ze het feit dat Antillianen steun aan Nederland hebben verleend tijdens de Tweede Wereldoorlog, een deel van de vaderlandse geschiedenis dat in Nederland vrij onbekend is. Aan het eind van haar rede spreekt ze enkele zinnen in het Papiaments uit, waarmee ze aangeeft de moedertaal van de Antillianen, daar en in Nederland te erkennen.

Orkaan Lenny raast langs

Ook in 1997 bezoekt Beatrix de Antillen en Aruba, dat intussen een *status aparte* heeft. Beatrix wordt op de Antillen met eerbied ontvangen. Niet alleen is zij een permanentere vertegenwoordiging van Nederland dan de wisselende ministers en kamerleden, ook heeft zij niets van het belerende van politici. ‘Meer dan in Nederland het geval is, wordt de koningin op de eilanden nog gezien als iemand die beschikt over de bevoegdheid om in te grijpen. Zij wordt in staat geacht er eigenhandig voor te zorgen dat de problemen van deze overzeese koninkrijksdelen worden opgelost: Beatrix als moeder des vaderlands. Als zij de leerlingen een vrije dag toezegt op de scholen die zij bezoekt, voedt ze daarmee de indruk van haar verreichende invloed.’ Zo schrijven Kooistra en Koole.

De heer Wawoe, lid van de Raad van State voor de Antillen zegt over de koningin in het boek van Huijsen: ‘Ze is er verreweg het meest van de Oranjes geweest en weet er zeer veel van, meer dan de politici. Ze is zich meer dan wie ook bewust van de problemen die er spelen en ze is ook erg begaan met het probleem van de armoede. (...) Politici denken vaak eerder aan de Antillen en Aruba als het om criminele jongeren gaat.’

Als Beatrix in 1999 de Antillen en Aruba bezoekt is de armoede groot. De bevolking krijgt geen vrije dag voor haar bezoek omdat ze zich dat niet kunnen permitteren.

Tijdens haar bezoek treft de orkaan Lenny het gebied. Door de wind beukt de zee met een ongebruikelijke kracht op de kust en verwoest huizen, boten, kades en havens. Beatrix last een spontaan bezoek in aan het vissersdorp Boca Sami (Sint Michielsbaai). Ze wordt enthousiast ontvangen. Ze krijgt zelf een golf zeewater over zich heen. *NRC Handelsblad* schrijft op 20 november van dat jaar: ‘Het is wat wrang, maar “Lenny” bracht gisteren teweeg wat tot dan toe had ontbroken aan dit koninklijk bezoek aan de Nederlandse Antillen: een massale en hartelijke ontvangst. De toegestroomde inwoners van Boca Sami waardeerden het verrassingsbezoek van Beatrix zozeer, dat ze spontaan in gezang uitbarstten, klaptten en juichten, en haar handen grepen.’

Het natuurgeweld biedt de koningin kans om de verbondenheid van Nederland met de Antillen te demonstreren en daarmee uit te stijgen boven de politieke spanningen tussen Willemstad en Den Haag.

Uit de grond van mijn hart

Bij haar aankomst op Aruba, protesteert een demonstrant tegen de Arubaanse regering met de tekst: ‘Jammer dat Lenny de regering niet heeft weggevaagd.’ Ook de Bovenwindse eilanden zijn zwaar getroffen. Zodra de storm gaat liggen, vertrekt Beatrix naar Saba. Daar wordt ze door een Sabaanse vrouw spontaan gekust. Als Beatrix in 2001 terugkeert, zorgt ze ervoor dat deze vrouw erbij is. Deze keer neemt zij het initiatief om de vrouw te kussen. Ook over Sint Eustatius schrijft het *Algemeen Dagblad* op 23 januari 2001 dat het bezoek ongedwongen verloopt. ‘Koninklijke bezoeken staan vaak bol van het protocol. Maar niet op Sint Eustatius. Daar lijkt bijna niemand zich te bekommeren om voorschriften en regeltjes. Ook de majesteit zelf niet. Op de bomvolle binnenplaats van Fort Oranje pakt koningin Beatrix plotseling de microfoon en bedankt, net als de avond ervoor op Sint Maarten, de eilandbewoners persoonlijk voor de warme ontvangst. Ook is ze trots: “Het is fantastisch om te zien hoe jullie het eiland weer hebben opgebouwd.” De liefde voor het koningshuis is er overweldigend. Overal hangen vlaggen en leuzen. Sommige huizen zijn oranje geschilderd. Een winkelier heeft T-shirts laten drukken met de tekst “Ik hou van u koningin Beatrix uit de grond van mijn hart.” Ze zijn allemaal uitverkocht.’

6. Migranten verrijken de Nederlandse samenleving

Beatrix heeft als staatshoofd de taak Nederland te vertegenwoordigen in het buitenland en buitenlandse staatshoofden te ontvangen bij hun bezoek aan Nederland. Ook hierop bereidt zij zich altijd goed voor. Uit haar tafelredes blijkt steeds veel kennis van de geschiedenis en de cultuur van het betreffende land. Bij bezoeken van en aan verscheidene mediterrane landen noemt ze de banden die door het recente migratieverleden zijn ontstaan tussen deze landen en Nederland. Voor migranten kunnen staatsbezoeken een extra dimensie hebben wanneer het hun land van herkomst betreft.

Levendige actieve gemeenschap

In de jaren zeventig werft de Nederlandse regering arbeidsmigranten uit landen rond de Middellandse zee zoals Spanje, Portugal, Griekenland, Marokko en Turkije. Sommigen blijven en laten hun families overkomen naar Nederland. In oktober 1985 bezoekt Beatrix Spanje en roemt de Spaanse migranten in haar toespraak voor de Spaanse koning en koningin. Ze zegt: ‘Op hun beurt kwamen vele Spanjaarden naar ons land, waarbij zij zich als regel snel aan hun nieuwe werkomstandigheden wisten aan te passen. Een aantal hunner koos na enkele jaren de weg terug naar huis, maar sommigen integreerden en verrijkten aldus de Nederlandse samenleving.’

Bij het staatsbezoek aan Nederland van de president van Griekenland in 1989 spreekt Beatrix kort over Griekse arbeidsmigranten: ‘Vele Nederlanders bezoeken uw land, velen van uw landgenoten hebben zich hier gevestigd. De Griekse kolonie in Nederland is een levendige en actieve gemeenschap. Het feit dat meer dan vijfhonderd Griekse ondernemers bij onze Kamer van Koophandel zijn ingeschreven, illustreert dit op duidelijke wijze.’

Turkse Nederlanders laten hun stem horen

Op 3 april 2001 bezoeken de Turkse president Ahmet Necdet Sezer en zijn vrouw ons land. Beatrix begint haar toespraak tijdens het staatsdiner over de naoorlogse Atlantische en Europese samenwerking. Vervolgens schakelt zij soepel over op de hedendaagse situatie in Nederland. ‘Het heeft de banden tussen onze beide landen aanzienlijk versterkt. Zij zijn echter ook hechter geworden door de komst van zeer veel van uw landgenoten naar Nederland. Deze veelal jonge mensen voorzagen in de grote behoefte aan arbeidskrachten die hier als gevolg van de snelle industrialisatie was ontstaan en leverden daardoor een belangrijke bijdrage aan de economische opbloei van ons land. Aanvankelijk gekomen als tijdelijke werkkrachten, besloten steeds meer van deze “gastarbeiders”, zoals men hen noemde, hier te blijven en hun gezinnen te laten overkomen. De Turkse gemeenschap in Nederland vertoont dan ook een heel ander beeld dan veertig jaar geleden. Kinderen van Turkse afkomst bezoeken tegenwoordig in grote getale Nederlandse scholen en veel Turkse jongeren studeren aan Nederlandse universiteiten. Het conservatorium van Rotterdam, zusterstad van Istanbul, biedt een opleiding in Turkse muziek. De Turkse gemeenschap kent eigen media en organisaties die zich richten op sociale en culturele ontplooiing binnen de Nederlandse samenleving. Turkse Nederlanders richten eigen bedrijven op en laten hun stem horen in schoolbesturen, in gemeenteraden en, niet te vergeten, in het Nederlandse parlement. Er zijn zeker problemen, maar in het algemeen zijn bij de integratie van Turkse immigranten opmerkelijke successen geboekt.’

De banden met het Marokkaanse koningshuis zijn aangehaald sinds het aantreden van de hervormingsgezinde koning Mohammed VI. Prins Willem-Alexander bezoekt hem in de herfst van 2000, en koning Mohammed is op zijn beurt te gast op diens huwelijk.

In 2004 komt koning Mohammed naar Nederland ter gelegenheid van de viering van 400 jaar betrekkingen tussen Marokko en Nederland. Hij opent dan de tentoonstelling in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Beatrix lijkt deze nieuwe koninklijke contacten over te laten aan de nieuwe generatie.

7. Staatsbezoeken met koloniale staart

De staatsbezoeken aan Japan en Indonesië liggen uiterst gevoelig. Veel Indische Nederlanders hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog te maken gehad met de Japanse onderdrukking. Ook het onverwerkte koloniale verleden speelt een rol bij het staatsbezoek aan Indonesië. Beatrix heeft de taak om te schipperen tussen alle partijen.

Getekend door de herinnering

In oktober 1991 bezoekt Beatrix samen met Willem-Alexander en minister Hans van den Broek van Buitenlandse Zaken Japan. Dat staatsbezoek heeft een gevoelige voorgeschiedenis. Al in 1985 wil de regering met de koningin een bezoek brengen aan Japan, maar dat roept protest op van Indische Nederlanders die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Japanse interneringskampen hebben gezeten. Keizer Hirohito is nog in leven en staat symbool voor alle martelingen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indonesië hebben plaatsgevonden. Uiteindelijk ziet het kabinet van het staatsbezoek af. Op 7 januari 1989 overlijdt Hirohito op 87-jarige leeftijd. De koninklijke familie is niet bij zijn begrafenis. Wel gaat Willem-Alexander later dat jaar naar de kroning van zijn opvolger, keizer Akihito.

In 1991 leggen koningin Beatrix en prins Willem-Alexander in Japan een krans op de erebegraafplaats in Hodogaya, waar achthonderd krijgsgevangenen begraven liggen, onder wie veertien Nederlanders. Ook ontmoet de koningin een aantal Nederlandse voormalige krijgsgevangenen en nabestaanden, die in Japan zijn om hun claims voor het uitbetalen van een ereschuld kracht bij te zetten. Minister Van den Broek bespreekt bovendien tijdens het staatsbezoek de kwestie van de ereschulden met zijn Japanse collega.

Tijdens het staatsbanket staat de koningin stil bij de Tweede Wereldoorlog: ‘Zeer veel Nederlanders zijn toen het slachtoffer geworden van de oorlog in de Pacific.

Sommigen raakten hierbij als militair betrokken; maar ook meer dan honderdduizend burgers zijn jarenlang geïnterneerd geweest. Het is een hoofdstuk uit onze geschiedenis dat minder bekend is in uw land. Velen van mijn landgenoten hebben de oorlog niet overleefd. Zij die wel zijn teruggekomen, blijven getekend door de herinnering. Aan hun leed is daardoor nog altijd geen einde gekomen, ondanks de tijd die sindsdien is verstreken.’

In 2000 bezoeken de Japanse keizer Akihito en keizerin Michiko Nederland. Enkele weken voor het bezoek – 14 maart 2000 – vraagt Beatrix een delegatie van Indische Nederlanders op bezoek. Zij brengen de koningin op de hoogte van hun ervaringen tijdens de Japanse bezetting in toenmalig Nederlands-Indië. Het staatsbezoek van de Japanse keizer mag geen gespreksonderwerp zijn. Toch toont mevrouw Godee zich, aldus *de Volkskrant* van 15 maart, opgetogen over het bezoek aan de koningin: ‘We krijgen nu op het hoogste niveau aandacht. Dat zal de zaak altijd goed doen. Ik vind het een grote eer dat we het haar persoonlijk mogen vertellen.’ Ook Rudy Boekholt, voorzitter van het Indisch Platform is tevreden: ‘De koningin is zeer goed geïnformeerd over hetgeen bij Indische mensen leeft. Haar reactie was hartverwarmend, zeer indrukwekkend. (...) Ik voel aan dat ze het leed wil verzachten. Let wel, voor zover dat mogelijk is. Voor een aantal Indische mensen is en blijft het bezoek pijnlijk.’

De Japanse keizer merkt op de eerste dag van zijn staatsbezoek aan Nederland niets van het verzet tegen zijn komst. Japanners zwaaien met vlaggetjes op de Dam en hij zwaait naar de juichende Nederlanders bij het Van Gogh Museum. De Japanse keizer

legt een krans en Beatrix laat zich bij de kranslegging begeleiden door haar twee adjudanten met een Indische achtergrond, de heren Huysen en Boekholt. Er is echter wel protest. *de Volkskrant* schrijft hierover op 24 mei: 'Ver buiten zijn blikveld hielden op dat moment honderd Indische Nederlanders een stille tocht naar het Nationaal Monument op de Dam. Zij legden bloemen nabij de krans die het Japanse keizerlijke paar er eerder had gelegd.'

Historische vergissing

Ook het staatsbezoek aan Indonesië in 1995 kent veel haken en ogen. Het eerste struikelblok is de datum van het bezoek. Op 17 augustus 1945 verklaart Soekarno Indonesië onafhankelijk. Nederland accepteert het niet en probeert met militair ingrijpen (de zogenaamde politionele acties) de onafhankelijkheid te voorkomen. Koningin Juliana ondertekent pas in 1949 de soevereiniteitsverklaring van Indonesië. In augustus 1995 viert Indonesië echter het vijftigjarige bestaan van de republiek. De Indonesische regering heeft Nederland duidelijk gemaakt dat zij het op prijs stelt als Beatrix aanwezig is bij de viering van Hari Kemerdekaan, onafhankelijkheidsdag. Dat is in eerste instantie ook het plan. Maar na veel getwijfel en discussie arriveert Beatrix pas op 20 augustus, vier dagen na de historische datum.

Een beledigde Soeharto is niet op het vliegveld om Beatrix te verwelkomen en zegt meer dan de helft van de geplande feestactiviteiten ter ere van Beatrix af. Kooistra en Koole schrijven over Wim Koks beslissing om uit angst voor de Indië-veteranen – die immers tussen 1945-1949 tegen Indonesië vochten – het bezoek te verzetten. 'Hij vreest repercussies in de Nederlandse samenleving als de regering met de aanwezigheid van Beatrix op 17 augustus feitelijk de erkenning tot uitdrukking brengt dat de koloniale oorlog een historische vergissing is geweest.'

Jaren later beschrijft ook *de Volkskrant* dat Kok achter het uitstel zat. Kok wil niet dat de koningin excuses maakt. Jan Pronk in *Volkskrant Magazine*: 'Minister-president Kok wilde niet dat koningin Beatrix er tijdens de herdenking was. Een behoorlijk verhaal over de dekolonisatie mocht ze niet houden. Beatrix wilde haar excuses aanbieden voor de Nederlandse schendingen van de mensenrechten. Maar Kok wilde dat niet en zei gewoon nee, zonder dat inhoudelijk te beargumenteren. Hij was bang voor de intern Nederlandse oppositie zoals de veteranen. Kortzichtig, flauwekul! Dat is achter de geschiedenis aanlopen.'

Een ander bezwaar voor het staatsbezoek aan Indonesië is het dictatoriale bewind van Soeharto. Deze generaal greep in 1965 de macht en weet deze alleen met repressieve middelen te behouden. Daarbij neemt hij het niet zo nauw met de mensenrechten en verrijkt ondertussen zichzelf en zijn familie. Nederland levert in de jaren negentig kritiek op Indonesië wat betreft de schending van mensenrechten. De Indonesische regering vat dit op als aanmatigend. Vlak voor het bezoek van Beatrix komen berichten van de executie van twee politieke gevangenen die al sinds Soeharto's staatsgreep in 1965 vastzitten.

Volgens Kooistra en Koole heeft Beatrix een grondige hekel aan dictators als Soeharto: 'Beatrix' opvattingen kenmerken zich door een uitgesproken afkeer van dictaturen en in het bijzonder van mensen die zulke verwerpelijke systemen belichamen, zoals Soeharto. Een bezoek aan Indonesië heeft ze juist daarom met succes lang weten te vertragen, in de hoop dat er een moment komt waarop Soeharto en de corrupte klik om hem heen, vooral gerekruteerd uit zijn omvangrijke familie, van het toneel zijn verdwenen.'

Deze vertragingstechniek hanteert Beatrix, wellicht in verband met Bouterse, ook ten aanzien van Suriname, waaraan ze de afgelopen 25 jaar geen staatsbezoek heeft gebracht.

De ramen van het paleis tegenover elkaar open

Wat doet Beatrix zelf? Zij spreekt op 21 augustus een omstreden tafelrede uit. Daarin verwijst ze expliciet naar de onafhankelijkheid en haar bezoek: 'Het feit dat wij in Indonesië zijn aangekomen, enkele dagen na de zeventiende augustus, de dag waarop uw land vijftig jaar geleden zijn onafhankelijkheid uitriep, geeft aan dit staatsbezoek een bijzondere dimensie.'

Ook staat ze stil bij de onafhankelijkheidsstrijd: 'Nederland was aanvankelijk niet bereid het Indonesisch streven naar volledige en onmiddellijke onafhankelijkheid te accepteren. De scheiding tussen onze landen is daarom een langdurig proces geworden, dat veel pijn en bittere strijd heeft gekost. Wanneer wij terugblikken op deze tijd, die nu bijna vijftig jaar achter ons ligt, stemt het ons bijzonder droevig dat zovelen in deze strijd zijn omgekomen of er hun leven lang de littekens van hebben moeten dragen.'

Hoe moeilijk zij de situatie ervaart, laat ze informeel blijken tijdens het bezoek. Voor de tafelrede laat zij zich adviseren door verschillende deskundigen. De adviezen die zij krijgt, zijn echter zeer tegenstrijdig en complex. Zozeer dat ze zegt de neiging te hebben tijdens het schrijven de ramen van het paleis tegenover elkaar open te zetten zodat alle papieren wegwaaien.

Henk Wesseling, die samen met Cees Fasseur en Jan Bank de koningin adviseert, zegt hierover in het eerder genoemde *Volkskrant Magazine*: 'Bij dit soort toespraken is net zo belangrijk wat je niet zegt als wat je wel zegt! En de hoeveelheid aandacht die je ergens aan besteedt, is ook van belang.'

Oude tegenstellingen overwinnen

De situatie is minder gespannen als de democratisch verkozen Indonesische president Abdurrahman Wahid op 2 februari 2000 Nederland bezoekt. Premier Kok, de koningin en president Wahid laten in hun gesprekken en tafelredes de nodige keren de woorden 'historisch moment' vallen. Het is het eerste staatsbezoek van een Indonesische president sinds dertig jaar.

Het pijnlijke verleden komt kort naar voren in de toespraak van Beatrix: 'U weet, Mijnheer de President, dat men zich in Nederland bij uitstek verbonden voelt met het lot van het Indonesische volk. Dit is de weerslag van een lang gedeeld verleden. In onze beide landen dragen mensen dit verleden mee – de mooie herinneringen en de onloochenbare littekens. Wij willen de geschiedenis ontkennen noch vergeten. Maar wij leven nu in een nieuwe tijd, waarin het streven van beide landen erop is gericht oude tegenstellingen te overwinnen en onze samenwerking opnieuw een hechte basis te geven.'

8. Veranderende terminologie in troonredes

Ieder jaar op de derde dinsdag van september leest koningin Beatrix als staatshoofd de troonrede voor. In de troonrede staan de voornemens van de regering om uitvoering te geven aan het Regeerakkoord. De tekst en het achterliggende beleid worden bepaald door de verantwoordelijke ministers en ministeries. Tegelijkertijd heeft de majesteit in ieder geval over de formulering wel iets te zeggen. Omdat de troonrede in principe een tekst is van de regering en niet van de koningin, geven wij hier slechts een overzicht van de meest relevante passages in de troonredes uit deze periode.

1980 (Van Agt): ‘De aanwezigheid in ons midden van een groter aantal inwoners dan ooit tevoren met een ons vreemde cultuur stelt ons voor de opgave te tonen dat wij zelf de verdraagzaamheid bezitten voor het ontbreken waarvan we andere landen gekapitteld hebben.’

1981 (Van Agt): ‘Door de komst in ons midden van grote aantallen personen van andere taal en cultuur is de Nederlandse samenleving geschakeerder geworden en gecompliceerder. Helaas blijkt niet zelden een tekort aan verdraagzaamheid en begrip.’

1983 (Lubbers-I): ‘De kwaliteit van de samenleving moet worden bepaald door de instelling en inspanning van de burger. Dat geldt voor het vraagstuk van de minderheden die hun plaats moeten kunnen vinden in onze samenleving.’

1990 (Lubbers-III): ‘Kennis van de Nederlandse taal is onmisbaar voor het verkrijgen van een zelfstandiger positie in de maatschappij; daarom is het verwerven van die kennis noodzakelijk. (...) Het is belangrijk dat een ieder zich niet alleen inwoner maar ook medeburger weet en voelt. Dat vraagt enerzijds om tolerantie, anderzijds ook om het aanspreken op plichten.’

1992 (Lubbers-III): ‘De regering stelt extra geld beschikbaar opdat meer mensen de cursus “Nederlands als tweede taal” kunnen volgen.’

1993 (Lubbers-III): ‘Is men echter tot ons land toegelaten, dan moet het komen tot spoedige inburgering. Daarom zullen nieuwkomers opgevangen worden en wegwijs gemaakt, waardoor zij snel op eigen benen kunnen staan. Het gaat om elementaire vaardigheden: het leren van Nederlands en van de in onze samenleving geldende regels, waarden en normen.’

1994 (Kok-I): ‘Nederland is een multicultureel land geworden. Veel allochtonen blijken vrij snel in de Nederlandse maatschappij in te burgeren (...) Met mensen die zich nieuw in Nederland vestigen zullen contracten worden gesloten waarin de wederzijdse verantwoordelijkheden worden vastgelegd.’

1997 (Kok-I): ‘Op grote schaal worden inburgeringsprogramma’s uitgevoerd ter bevordering van de integratie van nieuwkomers.’

2003 (Balkenende-II): ‘Voor nieuwkomers geldt voor toelating de voorwaarde dat zij over basiskennis van het Nederlands beschikken. (...) Er zijn ook grote zorgen om de cohesie in de samenleving. De waarden van verschillende bevolkingsgroepen blijken soms ver uit elkaar te liggen en de integratie verloopt niet voorspoedig.’

In het *Sociaal en Cultureel Rapport* 1998 analyseert het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) onder andere de Nederlandse troonredes. Het bureau signaleert twee ontwikkelingen in de visie op minderheden: ‘Het beleden respect voor de culturele eigenheid van de buitenlanders maakt plaats voor nadruk op hun aanpassing en inburgering. Daarnaast wordt de beperking van de toestroom een belangrijk thema. De afwijzing van discriminatie is blijvend aanwezig.’

Ook beschrijft het SCP de veranderende terminologie door de jaren heen. ‘In het begin van de jaren tachtig is er nog sprake van “culturele” minderheden of van “personen van andere taal en cultuur”. De aanbeveling dat deze groepen de eigen cultuur ook in Nederland moeten kunnen beleven en dat hun kinderen onderwijs in de eigen taal moeten kunnen krijgen, gaat met deze aanduidingen samen. Dit ideaal raakt in onbruik. De aandacht verschuift aanvankelijk in enige mate naar de toestroom van de minderheden, waarbij de gezinshereniging enige malen wordt genoemd. Zeker sinds 1990 geeft de toestroom van asielzoekers aanleiding tot het streven de toegang tot Nederland alleen open te stellen voor degenen die daar werkelijk recht op kunnen laten gelden.’

Tot besluit van dit onderdeel over de troonrede, een stellingname van Ahmed Aboutaleb, momenteel wethouder van onder meer diversiteit in Amsterdam. Hij spreekt in de zomer van 2002, als directeur van FORUM, de wens uit dat koningin Beatrix in de troonrede voorzichtig omspringt met het onderwerp integratie. Hij hoopt dat zij niet zomaar alles zal nazeggen wat het kabinet-Balkenende I haar voorschrijft. Het dagblad *Trouw* citeert Aboutaleb 31 augustus 2002 op de voorpagina. ‘Ik ben benieuwd hoe Hare Majesteit omgaat met de nieuwe wind en wat zij in de troonrede allemaal voor haar rekening zal nemen. De koningin valt de laatste tijd op met een offensief. Zij brengt allerlei werkbezoeken aan allochtone instellingen. Zij toont grote betrokkenheid op het moment dat er veel negatieve beeldvorming is.’

9. Burgers ervaren steun van de koningin

De rol van de koningin bij rampen is evident. Zij bezoekt de plaats van de ramp, en toont haar medeleven met de slachtoffers. Direct na de Bijlmerramp en de vuurwerkrampe in Enschede, reist zij af naar deze buurten waar veel Nederlanders van allochtone afkomst wonen. Bij de moord op Theo van Gogh ligt het anders. De moord polariseert de verhoudingen in Nederland en Beatrix kiest kant.

Koningin Beatrix is ook hun koningin

Op zondagavond 4 oktober 1992 stort een Israëliisch vrachtvliegtuig neer in de Amsterdamse Bijlmermeer. De Boeing 747, het grootste civiele vliegtuig ter wereld, komt middenin de woonwijk terecht, dwars door een flatgebouw heen. Zeker 43 mensen vinden de dood: bewoners van de flats Groeneveen en Klein Kruitberg en de vier inzittenden van het El Al-vliegtuig. De koningin brengt twee dagen later een bezoek aan de buurt en toont haar verslagenheid als ze de ravage ziet.

De ramp heeft een nasleep omdat het veel mensen zonder verblijfsvergunning dakloos maakt. Nederland wordt geconfronteerd met de bewoners van de Bijlmer, waaronder veel illegalen. Ook is discussie over de lading van het vliegtuig, aangezien 'mannen in witte pakken' op de plek zijn gesignaleerd. Veel mensen krijgen achteraf met ziekteverschijnselen te maken. Of er giftige stoffen in de Boeing zaten, is nooit duidelijk geworden.

Oud-premier Ruud Lubbers heeft, als begeleider van Beatrix, sterke herinneringen aan de Bijlmerramp. Haar verdriet was ons verdriet, stelt hij acht jaar later in *De Telegraaf* van 29 april 2000. Niet alleen op Lubbers maakt Beatrix indruk tijdens haar rondtocht over de puinhopen van de Bijlmerramp. Ook toenmalig PvdA-kamerlid Peter Rehwinkel en voorzitter van de Bond van Oranjeverenigingen Pommer herinneren zich haar verschijning. 'Pommer: "De ontzetting die op haar gezicht was af te lezen toen ze een dag na de vliegtuigcrash over het rampterrein liep. Daar hebben veel mensen steun aan." Rehwinkel roemt het optreden van de vorstin tijdens de Bijlmerramp. "Dat beeld staat op mijn netvlies gegrift. Mensen ervaren steun van de koningin. Ook de slachtoffers van de ramp die oorspronkelijk niet uit Nederland kwamen." Lubbers sluit zich daarbij aan: "De koningin is van groot belang voor allochtone Nederlanders. Koningin Beatrix is ook hun koningin. Zij vertegenwoordigt ook hen en met hen het hart van onze natie.'"

Op de zonnige zaterdagmiddag 13 mei 2000 verandert de Enschedese woonwijk Roombeek in een vuurzee als honderd ton vuurwerk ontploft. De explosies verwoesten een groot deel van de wijk. Zo'n twintig mensen worden dodelijk getroffen door rondvliegende brokstukken puin, raken eronder bedolven of verbranden.

De ontploffingen veroorzaken een zwarte rookwolk die tot ver in de omtrek te zien was. De wijk, voor een kwart bevolkt door allochtone Nederlanders, veelal van Turkse afkomst, ziet er binnen enkele minuten uit als een spookstad. De dag erop is Beatrix op de plaats van het onheil. *De Volkskrant* van 15 mei bericht over haar bezoek: 'Koningin Beatrix en premier Kok brachten zondag een bezoek aan het rampegebied. Zij toonden zich zichtbaar ontdaan. De koningin brak na een halfuur haar bezoek af om de reddingsteams niet langer voor de voeten te lopen. In de Diekmanhal troostte ze getroffen bewoners, onder wie vele allochtonen.'

Agenda voor de toekomst

Een jonge, fundamentalistische Nederlandse moslim vermoordt op 2 november 2004 filmmaker en columnist Theo van Gogh. In het kielzog van deze moord, gepleegd op een drukke straat in Amsterdam-Oost, ontstaat veel maatschappelijke onrust. Dan wordt geroepen om de koningin. Zij zou, als symbool van de nationale eenheid, de angst in de samenleving moeten bezweren. Angst onder de autochtone bevolking voor het moslimterrorisme en angst onder de allochtone groeperingen voor vergeldingsacties en verstoting uit de samenleving. Er worden aanslagen gepleegd op moskeeën en islamitische scholen.

Kort na de moord woont Beatrix in Amsterdam een debat bij van de jongerenvereniging Argan. Nederlandse jongeren van diverse afkomst – Marokkaans, Turks, Antilliaans, Surinaams en autochtoon – discussiëren over de moord op Van Gogh. Zij bespreken de daarop volgende reacties en pogen middels een dialoog te komen tot concrete oplossingen. ‘De jongeren trokken zich niets aan van de aanwezigheid van de koningin en namen geanimeerd en soms emotioneel deel aan de discussie. Er werd veel geanalyseerd: “hoe kon zoiets gebeuren? Moet een islamiet zich verdedigen omdat een andere islamiet de moord heeft gepleegd?” Na de discussie geeft de koningin een korte reflectie op de discussie en gaat zij in op de eigen verantwoordelijkheid van iedere inwoner van de stad om ervoor te zorgen dat het na zo’n drama niet verder uit de hand loopt.’

Na afloop overhandigen de jongeren een ‘agenda voor de toekomst’ aan burgemeester Cohen en wethouder Aboutaleb. Volgens Huijsen valt het de wethouder op dat de koningin beseft wat het betekent je een vreemde cultuur eigen te maken en dat zij een praktische kijk heeft op maatregelen die nodig zijn voor integratie.

‘Veel Marokkaanse jongeren voelen zich niet geaccepteerd in Nederland. Het was prettig om dat tegen zo’n belangrijk persoon te kunnen zeggen,’ citeert *Trouw* op 18 november een van de medewerkers van Argan.

Majesteit, u bent al veel te laat

Niet iedereen vindt dit werkbezoek echter een voor de hand liggende keuze. Na afloop van de uitreiking van de Prijs der Nederlandse Letteren aan Hella Haasse op 17 november overhandigen publicist Max Pam en schrijfster Nelleke Noordervliet een brief aan koningin Beatrix. Hierin vragen ze de koningin een bezoek af te leggen aan het bedreigde en ondergedoken kamerlid Ayaan Hirsi Ali. De brief verschijnt de volgende dag in *de Volkskrant*. ‘Majesteit, u bent al veel te laat, maar het kan nog.’ Dit verwijt keert, in diverse vormen, herhaaldelijk terug. Zo verschijnt een half jaar later, ter gelegenheid van het regeringsjubileum, in *HP/De Tijd* een artikel met de kop ‘Het multiculturele koningshuis’. Het artikel opent met: ‘Tien dagen na de moord op Theo van Gogh ondernam koningin Beatrix actie. Ze ging niet naar de bedreigde Ayaan Hirsi Ali, wel naar het Amsterdamse jongerencentrum Argan en riep daar op tot verdraagzaamheid. (...) Mocht de multiculturele samenleving ooit echt mislukken, dan is één ding zeker: aan het Koninklijk Huis heeft het niet gelegen. Er gaat bijna geen week voorbij of een van de leden van de koninklijke familie duikt wel ergens op om de zaak van integratie, tolerantie en samenwerking te bepleiten.’

Saillant detail is dat sinds het najaar van 2004 de RVD de artikelen van *HP/De Tijd* voor de majesteit in de map ‘roddelpers’ stopt. Daarmee geeft de RVD aan dit opinieblad niet langer serieus te nemen. Directe aanleiding is de spectaculaire berichtgeving van het weekblad over prinses Margarita en haar man Edwin de Roy van Zuydewijn.

10. Koninginnedag moet meer allochtonen trekken

De organisatie van Koninginnedag ligt in handen van de gemeente, de lokale Oranjevereniging en het koninklijk huis. Meestal draagt het programma een traditioneel en historisch karakter, vaak is het monocultureel.

In de viering van Koninginnedag heeft Beatrix de traditie van haar moeder niet gevolgd. Stond Juliana de hele dag met haar familie op het bordes van Paleis Soestdijk en ontving zij tientallen delegaties, Beatrix trekt zelf het land in. Daarvoor zoekt zij ieder jaar een provincie uit waarvan zij twee à drie plaatsen aandoet. Zodoende komt ze gedurende haar koningschap overal in Nederland.

Oer-Hollandse aangelegenheid

In 1992 bezoekt Beatrix op Koninginnedag de havenstad Rotterdam. Op het Afrikaanderplein is zij aangenaam verrast door de samenspelende kinderen van verschillende afkomst. Tijdens een bezoek in 1995 van een delegatie van Oranjeverenigingen refereert ze aan deze multiculturele Koninginnedag als goed voorbeeld. Ze wil dat de verenigingen meer allochtonen bij de festiviteiten betrekken. Tijdens het gesprek spreekt zij bovendien haar bezorgdheid uit over de groeiende intolerantie in Nederland.

Op het eerstvolgende congres van de Bond van Oranjeverenigingen in Hoensbroek op 19 juni 1995 wordt het onderwerp besproken. Echter, niet alle leden van Oranjeverenigingen kunnen zich vinden in de wens van de koningin om allochtonen meer te betrekken bij de festiviteiten rond Koninginnedag. 'Een bestuurslid van de Oranjevereniging Rijnsburg: "Bij ons hebben we daar geen problemen mee. In Rijnsburg wonen gelukkig bijna geen buitenlanders. Anders zou het maar een zootje worden."'

De Surinaamse Hanna van Dam uit Leusden is als enige allochtoon aanwezig op het congres: 'Waarom er zo weinig allochtonen lid zijn? Oranjeverenigingen zijn natuurlijk altijd een oer-Hollandse aangelegenheid geweest.'

Niet alleen maar op Koninginnedag multicultureel zijn

In 2001 organiseert de Bond van Oranjeverenigingen het congres in Nijkerk. De Oranjevereniging Nijkerk probeert prinses Máxima op bezoek te krijgen, maar ze komt niet. Wel beschikt het bestuur van de bond sinds kort over een Marokkaanse Nederlander. *De Volkskrant* beschrijft hem 24 september 2001 als volgt: 'De Sassenheimer Mohammed Sahil leest, gekleed in strak pak en stropdas, zijn tips voor een multicultureel Oranjegevoel van oranje papier: "Marokkanen beschouwen Beatrix als heilige vrouw, ze ziet alles, kan alles regelen. Maar ze houden in hun achterhoofd dat ze in Marokko een koning hebben."'

Volgens Sahil is Koninginnedag echter niets voor Marokkanen in Nederland:

'Marokkanen spreken de taal niet en zijn onbekend met de Nederlandse normen en waarden. Ze zitten in de moskee, of in het koffiehuis. Alcohol is voor moslims taboe. Een Marokkaanse vrouw krijg je niet het café in. U mag absoluut niet aan een Marokkaanse vrouw vragen of ze komt dansen, dat hoort niet. Mannen vieren feest. De man voert het woord. Pa is de baas, en iedereen moet luisteren.'

De heer Kamp, Tweede-Kamerlid voor het CDA en lid van een Oranjevereniging, onderbreekt Sahil. *De Volkskrant* citeert: "'Om mij heen zie ik ook veel andere dingen. De tweede generatie spreekt al een beetje Nederlands en daar is het lerend vermogen nog meer aanwezig. Kamp wijst erop dat niet alle Nederlandse vrouwen naar het café gaan. "Het gaat erom dat we dit feest samen vieren, en weten waarom

we het vieren.” Sahil, onbegrepen, voegt toe: “Ik praat niet over mezelf, want ik ben een van die mensen die u bedoelt; ik ben aangepast.” Gerda Havertong, ook aanwezig op het in rood-wit-blauw verpakte podium, laat blijken zich unheimisch te voelen bij dit staaltje over-aanpassing van de Marokkaanse bestuurder. “Zo’n exacte kopie van de Nederlandse samenleving wil ik niet worden.” Verder benadrukt Havertong: “Je kunt niet alleen maar op Koninginnedag multicultureel zijn.”

Muzikale crossover voor de koningin

In 2004 staat het concert op Koninginnedag in het teken van een multiculturele *crossover*. Vanwege het overlijden van Juliana wordt het concert verschoven naar 9 juni. Op het programma staan Farida Mohammed Ali en haar ensemble met traditionele *maqams* uit Irak en spelen Najib Cherradi en zijn groep Weshm Marokkaanse muziek met westerse invloeden. Ook nodigt de koningin voor dit concert een gemengd publiek uit. Huijsen schrijft: ‘Onder hen waren Marokkanen en Irakezen van onder meer de Stichting Marmoucha en de Stichting 400 Jaar Nederland-Marokko. Iemand van deze laatste stichting vertelde trots dat de Prins van Oranje en de Marokkaanse koning hun beschermheren waren.’

11. Lieve koningin

Veel mensen schrijven brieven naar de koningin. De Antilliaanse schrijfster Sonia Garmers schreef in 1976 een boek in briefvorm met de veelzeggende titel: *Lieve Koningin, hierbij stuur ik u mijn dochter*. Destijds was haar boek gericht aan koningin Juliana, maar ook Beatrix ontvangt per jaar vierduizend verzoekschriften van burgers. Mensen schrijven de koningin uit wanhoop, uit armoede of omdat ze zich klemgezet voelen in de bureaucratie. Onder de brieven schrijvers bevinden zich ook veel migranten, hetgeen blijkt uit de onderwerpen van de brieven: verblijfsvergunning, asiel of naturalisatie.

Ook de heer Korkmaz, onderwijsconsulent bij Stichting Buitenlandse werknemers Rijnmond, weet dat er honderden brieven van Turkse Nederlanders in de archieven van het koninklijk huis liggen. In *de Volkskrant* van 24 september 2001 zegt Korkmaz: 'De een vraagt een woning, de ander een visum, nog een ander vraagt een plek om een bedrijf te beginnen. Beatrix staat volgens veel Turken boven ons allen. Haar kinderen kunnen stout zijn, maar zij vergeeft ze elke keer.'

De koningin beantwoordt de brieven maar kan niet ingrijpen. Zowel in individuele gevallen als bij grote acties als 'Een royaal gebaar' voor een ruime pardonregeling, is zij gebonden aan het beleid van de regering.

De onzekerheid maakt ons ziek

Een hongerstaking is onze laatste kans, zeggen de 132 'witte illegalen' die eind november 1998 in de Haagse Agneskerk een hongerstaking beginnen. De meesten van hen zijn Koerden uit Turkije en werken als seizoenarbeider in het Westland, plus enkele Marokkanen en Egyptenaren. Zij verblijven vaak al jaren in Nederland maar kunnen niet bewijzen zes jaar aaneengesloten te hebben gewerkt, een vereiste van de wet om voor erkenning in aanmerking te kunnen komen.

Een deel van de groep doet een beroep op koningin Beatrix om de kwestie van de witte illegalen spoedig tot een goed eind te laten komen. 'De onzekerheid maakt ons en onze gezinnen ziek,' schrijven ze in een brief aan de koningin. Ze zeggen al twee jaar acties te voeren voor een rechtvaardige oplossing voor hun situatie. Ook na de eenmalige regeling van staatssecretaris Job Cohen van Justitie blijft de toekomst onzeker, aldus de witte illegalen. Ze zetten hun acties daarom noodgedwongen voort. 'Velen van ons wonen, leven en werken al tien jaar of meer in Nederland en zijn naar onze mening ingeburgerd in de Nederlandse samenleving. Wij willen zo snel mogelijk weer aan het werk,' schrijven ze aan Beatrix. <<noot (20 september 1999, ANP)>>

Een royaal gebaar

Auteur en filmmaakster Marion Bloem roept begin 2005 koningin Beatrix op tot een royaal gebaar voor de duizenden vluchtelingen die de Nederlandse overheid dreigt uit te zetten. Het aanstaande jubileum van de koningin kan een uitgelezen moment zijn voor een ruimhartig pardon. 'Wij vragen om een eenmalig gebaar van humaniteit voor de vluchtelingen die onder de oude vreemdelingenwet vallen, opdat deze mensen niet langer in onzekerheid en angst hoeven leven.' (www.eenroyaalgebaar.nl)

Onder de ondertekenaars bevinden zich veel acteurs, regisseurs, zangers, schrijvers en politici, zoals Katja Schuurman, Egbert Jan Weeber, Huub van der Lubbe, Ronald Giphart, Freek de Jonge, Marc-Marie Huijbregts, Felix Meurders en bijna de gehele cast van de soapserie *Goede Tijden, Slechte Tijden*. Vlak voor het jubileum, op 26 april 2005, is de petitie aan het kabinet aangeboden. Veel van de artiesten die de

oproep hebben ondertekend, onderstrepen het belang met hun aanwezigheid op het Binnenhof.

Op Koninginnedag staat de teller op 181.209 ondertekenaars, een lange lijst van bekende en onbekende Nederlanders. Een vergelijking wordt gemaakt met andere landen, waar het gebruikelijk is tijdens een jubileum amnestie te verlenen aan gevangenen. Maar al zou ze willen, koningin Beatrix kan geen 'royaal gebaar' maken, analyseert *de Volkskrant*. 'Dat is aan de politiek. En die wees dinsdag een motie daartoe af.'

De Volkskrant verslaat op 27 april de demonstratie: 'Demonstranten stonden in het oranje op het Plein. Iedereen heeft een verhaal, hier op het Plein in Den Haag. Er is de tachtiger die Nederlandse les geeft, met bange cursisten in zijn klas. Er is de predikant die via de kerk welkomsprojecten organiseert. Er is de Rotterdammer die vluchtelingen helpt met hun documenten. Ze hebben een oranje jas, oranje ballonnen of een zelfgefabriceerd kartonnen protestbord. Zo'n driehonderd mensen zijn naar het Plein gekomen om koningin Beatrix ter ere van haar 25-jarig jubileum te vragen om een 'royaal gebaar': een generaal pardon voor 26 duizend uitgeprocedeerde asielzoekers.'

12. Hoofd van het Huis van Oranje

De koningin is niet alleen staatshoofd, zij is ook dochter, zus, echtgenoot, moeder en grootmoeder. Haar leven als koningin is echter niet privé. Sterker nog, het feit dat Nederlanders haar persoonlijke leven kunnen volgen, draagt bij aan het Oranjegevoel. Doordat Beatrix moeder en oma is, krijgt zij een 'gewoner' gezicht. Zodoende kunnen burgers zich beter met haar identificeren en meelevén.

Opvallend is dat haar eigen familie afkomstig is uit verschillende landen. Haar Duitse echtgenoot Claus von Amsberg riep in eerste instantie weerstand op vanwege het recente oorlogsverleden. Uiteindelijk bleek hij als diplomaat, opgegroeid in Afrika, een goede raadgever van de koningin. Hij was vooral een kundig adviseur op het gebied van internationale verhoudingen en ontwikkelingssamenwerking in het bijzonder. De komst van Máxima Zorreguieta in de koninklijke familie roept ook weerstand op. Internationale relaties en multiculturele kwesties blijken vaste thema's binnen de koninklijke familie.

Ski-vakantie in Lech

Begin 2000 maakt de omstreden volksmenner Jörg Haider nadat hij in de verkiezingen een flinke winst heeft geboekt grote kans met zijn FPÖ toe te treden tot de Oostenrijkse regering. De koningin gaat al jaren in februari naar de Oostenrijkse wintersportplaats Lech am Arlberg. Maar dit jaar komt van diverse kanten kritiek op haar wintersportlokatie. Koningin Beatrix kan daar niet op vakantie gaan zonder stelling te nemen tegen de dreigende deelname van extreem-rechts aan de regering in Oostenrijk, aldus het Europees Waarnemingscentrum van Racisme in Wenen. Het centrum vindt Beatrix van alle Europese staatshoofden het meest geschikt om haar afkeuring uit te spreken over Haider.

Het *Algemeen Dagblad* citeert 1 februari directeur Winkler van het Europees Waarnemingscentrum: 'In haar kersttoespraken spreekt zij zich altijd duidelijk uit tegen vreemdelingenhaat en voor een multiculturele samenleving. Het zou een goed signaal zijn als ze dat tijdens of aan de vooravond van haar vakantie ook zou doen.' Onder de kop 'Oranjekramp' beweert Paul Borderijk in

Intermediair van 17 februari dat in deze kwestie de ministeriële verantwoordelijkheid in het geding is: 'Het probleem is natuurlijk, dat Kok wel verantwoordelijk is voor de vakantiebestemming van de majesteit, maar er niets over te zeggen heeft. Beatrix laat zich niet door de politici

voorschrijven waar ze zal gaan skiën, en Kok kan moeilijk haar paspoort intrekken. Bovendien is er tussen Nederland en Oostenrijk helemaal geen paspoortcontrole meer. Zo ontstaat er een gat in de ministeriële verantwoordelijkheid. De koningin neemt als privé persoon beslissingen met politieke gevolgen, waar de minister-president niet op kan worden aangesproken. Het is net als met die gesprekken met Kamerleden waarin Beatrix zich tegen het regeerakkoord keerde. Als dat gat in het stelsel pijnlijk zichtbaar wordt, krijgt de pers de schuld.’

In zijn afscheidsinterview met *de Volkskrant* in 2004 komt prins Bernhard op de kwestie terug. ‘Ik vond het belachelijk, maar toen ze op wintervakantie naar Lech zou gaan in februari 2000 terwijl de omstreden Haider net in de regering zat, heeft ze Kok gebeld. Ze heeft gezegd: ik ga ieder jaar naar Lech, altijd hetzelfde hotel, dezelfde kamers, ik zou dolgraag weer willen gaan, wat denkt u? Ach, zei Kok, het is toch privé, ga maar. En dan gaat ze en dan krijgt ze een storm van kritiek over zich heen. Terwijl ze voor honderd procent heeft gevolgd wat zij de regel vindt: overleg met de minister-president, hem niet belazeren. Zij behandelt de ministers zoals ze behandeld moeten worden, met respect en met besef voor hun verantwoordelijkheid. Nou, dat heb ik een heleboel keren niet gedaan.’

De Preciezen en de Rekkelijken over Het Huwelijk

Een regeringscrisis dreigt in 2002, als gevolg van het voorgenomen huwelijk van prins Willem-Alexander met de Argentijnse Máxima Zorreguieta, dochter van Jorge Zorreguieta, minister tijdens het dictatoriale Videla-regime. Premier Wim Kok vraagt Max van der Stoep in 2001 af te reizen naar New York om daar vader Zorreguieta ertoe te bewegen niet naar de bruiloft van zijn dochter te komen.

Zorreguieta is minister van Landbouw geweest tijdens het regime van dictator Videla. In welke mate is hij volgens Nederlandse maatstaven ‘fout’ geweest, wat heeft hij geweten? Niemand weet het precies. De discussie begint een jaar voor het voorgenomen huwelijk. ‘Aan de ene kant staan naar Nederlandse traditie de Preciezen. Vader Zorreguieta is minister geweest bij Videla. Hij is medeplichtig geweest, hij heeft niet publiekelijk spijt betuigd, hij is hier niet welkom, en komt hij toch, bij de bruiloft en de openbare plechtigheden, dan geven we hem geen hand. Dat is dan het geringste,’ analyseert columnist Hofland de verhitte discussies in *NRC Handelsblad* van 3 januari 2001. ‘Aan de andere kant staat een grote en groeiende verscheidenheid van Rekkelijken. Er zijn er die vinden dat de vader voortijdig en misschien ten onrechte het slachtoffer dreigt te worden van selectieve verontwaardiging. Zijn “wij” destijds niet gaan voetballen in het Argentinië van Videla? Hebben wij destijds onze eigen zuivering zo voorbeeldig uitgevoerd? Ze twijfelen aan de morele zuiverheid van de protesten.’

Uiteindelijk vindt het huwelijk tussen Máxima en Willem-Alexander in al zijn glorie plaats op zaterdag 02-02-2002 in Amsterdam. Zonder schoonvader Jorge Zorreguieta.

<<kader>>

Voor het huwelijk van Máxima en Willem-Alexander maakt *Trouw* een rondje door multicultureel Nederland. Onder de kop ‘Vele tinten oranje’ publiceert de krant eind januari 2002 een collage van reacties op de aanstaande bruiloft. Een selectie uit het artikel:

‘Op 2 februari zal heel multicultureel Nederland voor de buis zitten. Turken, Marokkanen en Surinamers zijn enthousiast, over koningshuis, huwelijk en vooral over Máxima, de modelallochtoon.’ Khalid Boutachekourt is directeur van een

adviesbureau voor sociale vraagstukken. Van afkomst is hij Marokkaan, ‘maar ik woon al 28 jaar, sinds mijn kleutertijd, in Nederland. Mijn beleving van het koningshuis is, denk ik, nauwelijks anders dan die van Jan-in-de-sstraat.’ Dus voor hem is Koninginnedag de leukste dag van het jaar? ‘Leuker dan Kerst.’

Hoe kijken Marokkaanse Nederlanders tegen het Huis van Oranje aan? Khalid: ‘Koningen zijn symbolen van hun land. Voor de Marokkanen hier is Beatrix een symbool van Nederland, zoals de Marokkaanse koning een symbool is van Marokko. Voor ons is Beatrix een warme vrouw, die zich uitspreekt tegen racisme en discriminatie en openstaat voor andere culturen. Ze is een gastvrouw. Dat voel ik als Marokkaan en daarvoor hoef ik niet de hele geschiedenis van Johan van Oldenbarnevelt te kennen.’

En Maxima? ‘Maxima is een schat. Ze werkt keihard om zich aan te passen. Ik vind haar voor de allochtonen een behoorlijk goed “rolmodel”. Ongeacht de privileges die ze bij haar inburgering kreeg. Want om zo snel de taal te leren, daar moet je veel voor doen.’

Senay Aygun (25) doet van alles en nog wat. Ze studeert laboratorium-onderwijs, werkt als receptioniste in een verzorgingstehuis, en schrijft en fotografeert voor de wijkkrant van de Haagse Schilderswijk. ‘Ik ga wel kijken op twee februari – om te zien wat Maxima aan heeft. Ze interesseert me, zoals Diana me interesseerde. Maxima begint zich wel een beetje als Beatrix te kleden, van mij mag het wel iets moderner.’

Volgens Aygun loopt de Turkse gemeenschap niet warm voor Het Huwelijk. ‘We praten er eigenlijk nauwelijks over. De eerste generatie heeft er helemaal niets mee; vanaf de tweede is men wel op de hoogte. Zo’n koningshuis is meer iets voor de sier, vind ik.’ Maar afschaffen zou ze het niet. ‘Het geeft Nederland een andere tint. Het geeft een warm gevoel aan de mensen – dat zou een president nooit kunnen.’ Dat Maxima van allochtone afkomst is, spreekt haar zeer aan. ‘Ze laat zien hoe ver je kan komen als je je maar inzet. Ze is een voorbeeld. Daar heb je niet eens blauw bloed voor nodig.’

‘Een ontzettend leuk mens,’ oordeelt ook de dertigjarige Malti Koeldiep, accountmanager bij het softwarebedrijf CMG en daarnaast voorzitter van het Hindoestaanse vrouwen netwerk. ‘Ik kijk naar alles van haar. Ze had iemand kunnen zijn bij mij in de straat. Ik kan me met haar identificeren. Beatrix is ook geweldig, maar ze staat verder van me af. Maar als ik naar Maxima luister, zoals bij dat interview van Witteman, en ik hoor haar onzeker vragen: “Was dat fout Nederlands?”, dan steelt dat je hart. Daarmee laat ze zien dat ze ook maar een gewoon mens is. Maxima dwingt het koningshuis om toegankelijker te worden.’

‘Als ik al die kritiek hoor, denk ik: laat die mensen toch met rust. Ze doen zo hun best, ze hadden het niet voor het kiezen, ze hebben zich aangepast. Het Nederlandse koningshuis heeft het voortreffelijk gedaan. Ja, u hoort het al, ik ben zeer koningsgezind, zoals mijn hele familie. Sommigen van ons volgen op zaterdag les aan de Haagse Hoge School, maar we hebben gevraagd of de lessen op die dag verplaatst kunnen worden, zodat we Het Huwelijk live op televisie kunnen volgen. En kunnen zien wat voor jurk ze aan heeft.’

‘We hebben destijds thuis meegemaakt met de Dwaze Moeders, maar de kritiek in Nederland vind ik zo hypocriet als de pest. Hoeveel mensen zijn in de oorlog niet fout geweest en lopen hier vrij rond? En dan die kritiek op de monarchie. Men ontkent hier zo graag dat er rangen en standen zijn. Maar wij zijn juist blij met die hiërarchie, dat

schept duidelijkheid in de sociale structuur en respect voor ouderen. Mijn familie stamt uit de eerste kaste van het kastenstelsel, de brahmanen. Maar dat stelsel was niet bedoeld om te discrimineren, of om te zeggen: jij bent meer of jij bent minder. Het gaf gewoon aan waar je vandaan kwam.'

Atma Soerdien is werkzaam bij het ministerie van economische zaken en net als Malti Koeldiep van Surinaams-Hindoestaanse afkomst. 'Ik herinner me nog hoe Beatrix voor het eerst in Suriname kwam. Ik was tien, elf. Een stevig gebouwd boerenmeisje was het, echt Hollands, ik zie nog haar twee staartjes en die jurk met dat grote lint aan de achterkant. We hebben nog heel lang 30 april gevierd. In kringen van oudere hindoestanen leeft het Oranjegevoel nog: misschien hebben ze een beetje heimwee naar het Suriname van voor de onafhankelijkheid.'

Trouw, 26 januari 2002

<<einde kader>>

Solidariteit en gerechtigheid

Op 6 oktober 2002 overlijdt prins Claus op 76-jarige leeftijd. Koningin Beatrix belt Huub Oosterhuis de dag na het overlijden van haar echtgenoot. Zij vraagt hem, als pastor en dichter, maar vooral als goede vriend van Claus, de overweging uit te spreken tijdens de uitvaart. Zijn banden met Claus en Beatrix dateren van het begin van de jaren zeventig, toen Oosterhuis behoorde tot de groep kunstenaars die het paar om zich heen verzamelde.

Met haar keuze voor de onomwonden socialistische Oosterhuis bekent Beatrix ook politieke kleur. Tijdens de uitvaart en bijzetting op 15 oktober spreekt Oosterhuis over Claus als een man die de naam van God niet vaak in zijn mond nam. Oosterhuis stelt voor om af te spreken God te benoemen 'als pleitbezorger van vluchtelingen, van bannelingen, van mensen wier rechten zijn geschonden. Die solidariteit en gerechtigheid wil, liever dan adoratie en mooie liederen.'

13. Koningin prijst kunstenaars en wetenschappers

Koningin Beatrix staat bekend om haar liefde voor kunst en cultuur, die zij samen met prins Claus heeft ontwikkeld. Jaarlijks reikt zij in het Paleis op de Dam de Koninklijke Prijs voor de Vrije Schilderkunst uit. De prijs stamt uit 1871 maar geniet, als Beatrix aantreedt, weinig waardering. Zij zorgt ervoor dat de prijs in aanzien stijgt. Ze neemt veel tijd voor de uitreiking, praat met de kunstenaars en stelt vragen over schildertechnieken. Ook andere prijzen reikt zij uit, zoals de Erasmusprijs voor verdraagzaamheid. Op die manier geeft zij binding aan de samenleving en benadrukt onderwerpen die zij van belang acht.

Publieke discussie leidt tot zelfreflectie

Op 4 november 2004, twee dagen na de moord op Theo van Gogh, reikt koningin Beatrix de Erasmusprijs uit aan drie gerenommeerde moslimwetenschappers: de Syrische Sadik Jalal Al-Azm, (emeritus hoogleraar Moderne Europese Filosofie aan de Universiteit van Damascus), de Marokkaanse Fatema Mernissi (docent en onderzoeker aan de Mohammed V Universiteit van Rabat) en de Iraniër Abdulkarim Soroush (gast-hoogleraar Universiteit van Harvard, Universiteit van Yale en Wissenschaftskolleg te Berlijn).

Prins Bernhard riep in 1958 deze prijs in het leven met als doel 'de positie van geestes- en maatschappijwetenschappen te versterken, alsmede haar maatschappelijke erkenning te bevorderen. Hierbij staan tolerantie, culturele veelvormigheid en ondogmatisch denken centraal.' In 2004 heeft de prijs het thema 'religie en moderniteit'. Beatrix is met een grote afvaardiging van haar familie aanwezig bij de uitreiking. Terwijl Nederland in rep en roer is en de angst voor moslim-fundamentalisme groot is, benadrukt zij met haar aanwezigheid dat islamitische landen een moderne wetenschappelijke traditie kennen.

In het juryrapport koppelt de jury de uitreiking aan de mondiale ontwikkelingen in relatie tot islam en modernisering: 'Moderniseringsprocessen in relatie tot de islam vragen momenteel in de gehele wereld speciaal de aandacht. Eén van de centrale vragen betreft de opstelling van moslims ten aanzien van sociale, politieke en religieuze implicaties van moderniteit. Welke verschillende posities nemen zij in ten aanzien van zaken als democratie, scheiding van kerk en staat, en mensenrechten, inclusief de rechten van de vrouw? In hoeverre laten zij zich inspireren door moderne filosofische en culturele stromingen? Waar liggen de grenzen die aan kritiek op de eigen godsdienst, en daarmee verbonden tradities en gebruiken worden gesteld? Daarover hoort men in de islamitische wereld een breed spectrum aan meningen, van uiterst traditionalistisch tot zeer verlicht.

'De publieke discussie over islam en moderniteit leidt in West-Europa tevens tot zelfreflectie, waarbij de westerse Verlichting – die als bakermat van de moderniteit wordt beschouwd – kritisch onder de loep wordt genomen. De vraag wordt bijvoorbeeld gesteld of religie een hinderpaal vormt voor modernisering. Daarbij moet onder ogen worden gezien dat moderniseringsprocessen misschien niet altijd verlopen volgens in het Westen ontwikkelde modellen.'

De drie wetenschappers geven alledrie stem aan de modernisering van de islam, en verdienen het daarom om in bredere kring gehoord te worden, aldus het rapport.

(www.princeclausfund.nl)

Onder de indruk

De bewondering die koningin Beatrix voor kunstenaars voelt, is soms wederzijds. Dat getuigt het verhaal van de Nijmeegse kunstenaar Qader Shafiq (36). Hij is van oorsprong Afghaan en krijgt in januari 2005 de Ien Dalesprijs. De gemeente Nijmegen reikt deze prijs uit aan mensen die zich inzetten voor het beginsel van gelijke behandeling en het verbod op discriminatie. Shafiq vertelt op 3 januari 2001 in de regionale krant *De Gelderlander* via een mensensmokkelaar in Nederland te zijn gekomen. 'Ik kon kiezen: Duitsland, Canada, Zwitserland, noem maar op. Ik had heel veel over Nederland gelezen, er veel over gezien op televisie. Ik was onder meer behoorlijk onder de indruk geraakt van een programma op tv over koningin Beatrix. Ik had altijd een vooroordeel over de monarchie, en zag in dat programma Beatrix een beeldhouwwerk maken. Dat had ik nooit gedacht, dat een koningin überhaupt tot iets in staat zou zijn.'

14. Multicultureel Oranjegevoel

Wat vinden migranten van de koningin en het koningshuis? Aan die vraag zijn diverse artikelen en onderzoeken gewijd. Deze hebben voorafgaand aan het huwelijk van prins Willem-Alexander en prinses Máxima, maar ook voor het regeringsjubileum van Beatrix, de meningen in het land gepeild.

Als de koningin iets zegt, moet het waar zijn
Een onderzoek, uitgevoerd in 1998, toont aan dat jongeren met een islamitische achtergrond de koningin zien als een beschermvrouwe. 'Als de koningin vaker zou zeggen dat pesten gemeen is, zou er minder worden gepest. Dat denkt dertig procent van de jongeren tussen twaalf en negentien jaar met een islamitische achtergrond. Het is een van de uitkomsten uit een onderzoek naar acceptatie- en tolerantiegrenzen van jongeren. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de stichting Tolerance Unlimited. Die wil aandacht vragen voor zaken als pesten, discriminatie, zinloos geweld, agressie en racisme op middelbare scholen. Sinds een jaar bezoeken studententeams scholen om te praten met leerlingen. Steeds duikt de naam Beatrix op als de beschermheilige van tolerantie. Dat zij vooral bij allochtone jongeren ontzag inboezemt, is een van de meest opmerkelijke uitkomsten van het onderzoek, citeert in *de Volkskrant* op 19 november 1998 de heer A. Noordhof, directeur van Tolerance Unlimited. "Vooral Turkse en Marokkaanse jongeren zijn gewend om eerbied en respect te tonen voor hogeren. Als de koningin iets zegt, moet het wel waar zijn." Voor de jongeren is de koningin de enige die boven alle partijen staat. Noordhof: "Zij denken dat Beatrix grote invloed kan uitoefenen op het kabinet." Daarnaast is de koningin de verbindende factor voor alle culturen. Zij is het gezicht van het Nederland waar allochtone jongeren bij willen horen.'

In 2005 vraagt *HP/DeTijd* een aantal mensen wat zij van het koningshuis vinden. "Ik ben heel blij met de actieve rol van het Koninklijk Huis," zegt Rachid Majiti van Koerswijziging.nl, een project ter verbetering van het negatieve beeld van Marokkanen in Nederland. "Het Koninklijk Huis wordt door migranten gezien als een beschermende factor," zegt Ilhan Akel, directeur van het Nederlands Centrum Buitenlanders. En Mohamed Sini van de stichting Islam en Burgerschap stelt: "De koningin is in de ogen van velen van onschatbare waarde voor ons beschavingsniveau." Het kost tijd maar onmiskenbaar boekt de koninklijke familie vooruitgang. De etnische minderheden in Nederland raken langzamerhand doordrongen van het belang van de monarchie.'

Positiever sinds Máxima

De wens van Beatrix om meer allochtonen te betrekken bij de viering van Koninginnedag, zoals ze die in 1995 uitsprak, heeft kennelijk effect. In ieder geval concludeert *de Volkskrant* op 24 september 2001: ‘Oranjeverenigingen hebben goed naar de koningin geluisterd. Besturen trekken hun representativiteit in twijfel en zien het nut van allochtonen. Bijvoorbeeld om vergrijzing tegen te gaan. Zo bevordert de koningin integratie en verstevt ze tegelijkertijd haar bestaansrecht.’

In 2004 laat het dagblad *Trouw* de populariteit onderzoeken van het koninklijk huis onder allochtonen. De krant schrijft: ‘Bijna alle Turken, Marokkanen en Surinamers weten hoe de koningin heet. Gevraagd naar familieleden noemt ongeveer de helft prins Bernhard en wijlen prinses Juliana. Acht van de tien kennen prinses Máxima en prins Willem-Alexander. De overige leden van de koninklijke familie zijn nauwelijks bekend. Ongeveer een derde kent nog de dochter van Willem-Alexander en Máxima, de zeven maanden oude Amalia.

Trouw meldt daarover op 10 juli 2004 ‘Het Utrechtse bureau MCA Communicatie vroeg in opdracht van de krant Surinamers, Turken en Marokkanen naar hun waardering van de koninklijke familie. Het blijkt dat een vijfde tot een kwart van de ondervraagden positiever denkt over het koningshuis sinds Máxima erbij hoort. Máxima is onder allochtonen, onder andere vanwege haar Argentijnse achtergrond, het populairste lid van de koninklijke familie. Daarna volgt Willem-Alexander als tweede en koningin Beatrix staat op de derde plaats.

Maar veel allochtonen hebben geen favoriet lid van de koninklijke familie. Een vijfde van de Turken, een kwart van de Marokkanen en een derde van de Surinamers vindt het koningshuis onbelangrijk. Een kwart van de Turken vindt het staatshoofd van Turkije belangrijker dan de koningin. De grootste groep zegt “neutraal” tegenover het koningshuis te staan, maar ongeveer een derde vindt het koningshuis belangrijk. Marokkanen zijn over het algemeen meer gehecht aan koningin Beatrix dan aan koning Mohammed VI en Surinamers lopen ook warmer voor Beatrix dan voor president Venetiaan.’

Het is niet vreemd dat Beatrix populair is onder Nederlanders van verschillende afkomst, aldus Huijsen. ‘Het koningschap maakt namelijk enerzijds deel uit van een moderne westerse samenleving maar komt anderzijds ook voort uit een eeuwenoude traditie. De mythen waarmee het koningschap is verbonden, dragen vage religieuze en sociale herinneringen aan oudere culturen met zich mee.’

De integrerende functie van het koningshuis is dus niet nieuw. Ook bij de verzuiling en klassenstrijd heeft het Huis van Oranje zich bewezen als bindend element.

Oranjegevoel staat voor feest, trots en vreugde

In 2005 laat de Staatsloterij twee onderzoeken uitvoeren naar het ‘Oranjegevoel’. Dit ‘gevoel’ is vaak verbonden met leden van het koningshuis, volkszangers en voetbal of andere sportevenementen. Marketingbureau Foquz ondervraagt 884 Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders, van wie 43 procent zich herkent in het Oranjegevoel. Dit percentage laat zich vergelijken met de uitkomst van de gelijktijdig gehouden vragenronde naar het Oranjegevoel onder Nederlanders in het algemeen.

Het tweede onderzoek, van researchbureau Motivaction, geeft aan dat 63 procent van de 741 ondervraagde Nederlanders het Oranjegevoel als waardevol beleeft voor de Nederlandse samenleving. Voor ruim de helft van de ondervraagden (51 procent) is het Oranjegevoel een belangrijk bindmiddel van de Nederlandse samenleving. Van de

nieuwe Nederlanders beschouwt 40 procent het Oranjegevoel als het bindmiddel van de Nederlandse samenleving.

Koningin Beatrix vertolkt, volgens allochtone en autochtone Nederlanders, het beste het Oranjegevoel. Daarbij vinden allochtonen de koningin vaker afstandelijk, zakelijk en streng. Terwijl de Nederlandse bevolking in het algemeen haar juist betrokken vindt.

Opmerkelijk is het verschil van de nummer twee op de ranglijst van vertolker van het Oranjegevoel. Terwijl meer allochtonen prinses Máxima als goede tweede zien – na koningin Beatrix – voor de doorsnee Nederlander staat de in 2004 overleden zanger André Hazes op de tweede plaats.

Voor 42 procent van de ondervraagde allochtonen is Koninginnedag een multicultureel feest. In het algemene onderzoek is bijna de helft van de respondenten het eens met de stelling dat Koninginnedag een multicultureel feest is. Dat ontloopt elkaar niet veel. Tevens blijkt uit het algemene onderzoek dat ruim een derde van mening is dat Koninginnedag iedereen samenbrengt. Het Oranjegevoel staat voor feest, trots en vreugde, vindt een meerderheid (63 procent) van de Nederlandse samenleving.

De overeenkomsten in de onderzoeksresultaten overtreffen de verschillen. Uit beide onderzoeken blijkt dat voor het overgrote deel van de Nederlanders het koningshuis geen bijzondere betekenis heeft. Koningin Beatrix wordt gezien als een betrokken staatshoofd, maar ook als afstandelijk en zakelijk. Zowel oude als nieuwe Nederlanders zijn vooral benieuwd wanneer koningin Beatrix besluit af te treden en of ze gelukkig is. De meest geuite wensen voor de koningin zijn ‘veel geluk’ en ‘een goede gezondheid’.

15. Tot slot: standvastig met de nadruk op binding

Koningin Beatrix heeft de afgelopen vijftientig jaar veel aandacht getoond voor thema's als verdraagzaamheid en tolerantie. Vanaf het begin benadrukt zij de verantwoordelijkheid die het vergt om met verschillende bevolkingsgroepen samen te leven. De frequentie van haar bezoeken aan migrantenorganisaties vertoont een stijgende lijn. Bovendien vraagt zij Oranjeverenigingen aandacht te besteden aan multiculturele aspecten in de programmering van Koninginnedag.

Historisch en internationaal

In haar kersttoespraken kiest koningin Beatrix steeds opnieuw voor de thema's binding, tolerantie en verdraagzaamheid. Haar boodschap blijft door de jaren heen hetzelfde. Het is opvallend dat zij tolerantie als een zaak benoemt die niet vanzelf spreekt. Nederland is historisch gezien een tolerant land maar verdraagzaamheid is geen vanzelfsprekend gegeven, aldus Beatrix. Tolerantie moet van generatie op generatie steeds opnieuw worden geleerd en doorgegeven. Dat vergt verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid om samen te leven in vrede, om te leren niet bang te zijn voor de 'ander', iemand met een andere cultuur, een ander geloof of een andere etnische achtergrond dan de eigen. Het vergt verantwoordelijkheid om deze houding zelf aan te nemen en aan onze kinderen te leren.

Bovendien plaatst Beatrix het belang van verdraagzaamheid in een historisch en internationaal kader. Zij erkent de gevolgen van buitenlandse conflicten voor Nederland. Zowel de Tweede Wereldoorlog als oorlogen en conflicten in andere landen, zoals de Koude Oorlog en het einde daarvan met de val van de Berlijnse muur, de oorlog in voormalig Joegoslavië en – heel indirect – de oorlogen in Afghanistan en Irak, betreft zij op de actualiteit in Nederland. Vrede, veiligheid en de verantwoordelijkheid om die vrede te bewaren, ook in de eigen straat, staan centraal in haar toespraken.

Tijdens staatsbezoeken aan mediterrane landen benadrukt Beatrix de meerwaarde van migranten voor de Nederlandse samenleving. Als voorbeelden noemt zij de Kamer van Koophandel, het conservatorium en de Tweede Kamer.

Volhardend in een harder debat

Haar standpunt is opmerkelijk gezien de sterk veranderende toon in het Nederlandse debat ten aanzien van migratie en integratie de afgelopen vijftientig jaar. In de jaren tachtig maakt zij een punt van de racistische moord op Kerwin Duinmeijer, terwijl extreem-rechts een Kamerzetel bemachtigde. In die tijd nemen media en politiek lijsttrekker Hans Janmaat en zijn partij niet serieus. De kiezers doen dat wel, en laten dat via hun stemgedrag merken.

In de jaren negentig spreekt Frits Bolkestein, destijds fractieleider van de VVD, eerst op een liberalencongres in Luzern en vervolgens in *de Volkskrant* over de problematische kanten van de integratie van met name moslims in Nederland. Hij is de eerste politicus van de grote partijen die zich daarover uitspreekt en dat heeft tot gevolg dat andere partijen ook stelling nemen. Bolkestein vindt dat het minderhedenbeleid van de Nederlandse overheid heeft gefaald en dat de integratie van etnische minderheden in Nederland is mislukt door de rol van de islam.

In 1995 spreekt koningin Beatrix in haar 5 mei-rede over Nederland als multiculturele samenleving. Haar woorden worden opgevat als een indirecte kritiek op het standpunt van Bolkestein dat Nederland geen multiculturele samenleving is en dat ook niet moet nastreven.

Ook het essay over het 'multicultureel drama' van Paul Scheffer in januari 2000 in *NRC Handelsblad* gaat over integratie van moslims in de Nederlandse samenleving. Scheffer vreest een etnische onderklasse en verloren generaties, als niet wordt ingegrepen. Zijn pessimistische toon over integratie wekt hevige discussies op. Sommigen vinden dat hij de waarheid spreekt, anderen vinden dat hij migranten en met name moslims stigmatiseert.

Behalve moslims moeten ook vluchtelingen het steeds meer ontgelden. Het beeld van vluchtelingen verandert van slachtoffer in profiteur. Nederland, en de rest van Europa wordt strenger bij het toelaten, opvangen en beoordelen van asielzoekers. Er ontstaat een onderscheid tussen economische vluchtelingen, en 'echte' vluchtelingen: degenen die oorlogsgeweld en vervolging ontvluchten.

Niet alleen de politiek, ook de media doen mee in deze negatieve beeldvorming en beïnvloeden de publieke opinie. In hun berichtgeving kiezen dagbladen steeds vaker voor het noemen van etnische achtergrond bij slecht nieuws, en bij goed nieuws dat achterwege te laten.

Desondanks blijft Beatrix haar boodschap over tolerantie herhalen en haar betrokkenheid tonen bij de multiculturele samenleving. Ze steunt moslims en vluchtelingen publiekelijk. Ook na de aanslagen van 11 september, de opkomst van het fortuynisme, de moord op Van Gogh, en de toenemende angst voor en stigmatisering van moslims, blijft zij bij haar standpunt. Het karakteriseert de koningin, tegen de heersende tijdsgeest in, vast te houden aan haar oorspronkelijke gedachtengoed. Daarbij heeft prins Claus een grote rol gespeeld, net als goede vrienden zoals Huub Oosterhuis, Carel ter Linden, Kofi Anan, Nelson Mandela en koning Hussein en koningin Noor van Jordanië. Zo abstract en algemeen als koningin Beatrix spreekt over andere politieke thema's, zo concreet is zij in haar woorden en daden over de multiculturele samenleving. Dit alles uiteraard binnen de grenzen die voor haar als vorstin gelden.

Grenzen oprekken

In principe staat Beatrix als koningin van alle Nederlanders boven de partijen. Als gevolg van haar onschendbaarheid, kan zij geen politieke uitspraken doen. In de troonredes moet Beatrix het kabinetsstandpunt volgen. Termen als 'voorwaarden' en 'contracten' voor integratie verwoorden in deze redes de hardere politieke lijn, terwijl de koningin in haar eigen teksten de gezamenlijke verantwoordelijkheid blijft benadrukken.

Gezien de spanningen in de Nederlandse multiculturele samenleving moet de koningin, meer dan ooit, met tact opereren om recht te doen aan alle groeperingen. Toch lijkt ze ten aanzien van de multiculturele samenleving in sommige gevallen de grenzen van haar bevoegdheden op te rekken.

Met haar wens om in Indonesië tijdens de onafhankelijkheidsviering in 1995 excuses aan te bieden voor de gewelddadige dekolonisatie, gaat zij in tegen het beleid van Kok-II. Haar keuze om een allochtone jongerenorganisatie te bezoeken na de moord op Van Gogh, en niet naar het VVD-kamerlid Hirsi Ali te gaan, roept maatschappelijke discussie op. Ook wordt gesuggereerd dat als gevolg van haar invloed prinses Máxima zitting heeft in de commissie PAVEM (Participatie van vrouwen uit etnische minderheden). In die zin oefent zij wel degelijk invloed uit op het beleid.

Jongere generaties

De populariteit van het koningshuis onder oude en nieuwe Nederlanders is groot. De combinatie van traditionele elementen met een moderne en inhoudelijke invulling

spreekt velen aan. Bovendien wordt de koningin gezien als een neutrale partij. Zij is er werkelijk voor alle Nederlanders en zorgt op die manier voor eenheid.

Daarbij kan het een rol spelen dat Beatrix een vrouw is. Als moeder des vaderlands geeft zij de koninklijke eenheid warmte. Het idee van een zorgende koningin zal veranderen wanneer Willem-Alexander de kroon van zijn moeder overneemt.

Hij zal dat echter doen met prinses Máxima, een vrouw die zich inzet voor de positie van allochtone vrouwen. Onder meer door haar Argentijnse achtergrond is zij zeer populair onder allochtonen. Samen bezoeken Willem-Alexander en zij de slavenforten in Ghana en zijn ze bevriend met koning Mohammed van Marokko. In zijn eerste bevrijdingsrede op 5 mei 2005 heeft Willem-Alexander gezegd dat hij de viering van bevrijdingsdag in de toekomst breder wil trekken om zo de jongere generaties het belang van vrijheid en vrede bij te brengen.

Dit alles maakt het optreden van Willem-Alexander en Máxima veelbelovend voor de relatie tussen het koningshuis en de multiculturele samenleving van de toekomst.

Literatuur

Alten, Petra van (red., 2003) Prins Claus. Een talent voor vriendschap. Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep.

Beatrix (1995) Voor het behoud van de menselijkheid. Vier redevoeringen van Koningin Beatrix, Uitgeverij Balans.

Beleving Oranjegevoel, maart/april 2005, onderzoek door bureau Motivaction (www.motivaction.nl)

Breedveld, Willem (1992) Het staatshoofd spreekt. Een keuze uit de toespraken van Koningin Beatrix en Prins Claus, Den Haag: Sdu Uitgeverij.

Broertjes, Pieter en Jan Tromp (2004) De prins spreekt. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Coronel, Mercita (2004) Van Janmaat tot Jahjah. 20 jaar Migranten & Media. Amsterdam: Uitgeverij de Balie.

Doel, H.W. van den (2000) Afscheid van Indië. De val van het Nederlands imperium in Azië. Amsterdam: Prometheus.

Ginneken, Jaap van (2003) Het mysterie monarchie. Een interview met het Nederlandse volk. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Hoedeman, Jan (2005) 'Internationaal maar altijd binnen de grenzen', in: Volkskrant Magazine, 23 april 2005, pp. 26-32.

Huijsen, Coos (2005) Beatrix. De kroon op de republiek. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Kooistra, Redmar, en Stephan Koole (2000) Beatrix. Invloed en macht van een eigenzinnige vorstin. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Kruispunt, uitzending 27 maart, 2005, <http://www.katholiek nederland.nl/kruispunt>

Lekkerkerk, Piet (1997) Koninginnedag met Beatrix. 30 koninklijke bezoeken, Woerden: Uitgeverij Mingus.

Lammers, Fred. J. (1997) Koningin Beatrix: een instituut. Majesteit in een kritische samenleving. De Bilt: Bosch & Keuning.

Lammers, Fred. J. (2004) Wij Beatrix. Vijfentwintig jaar Koningin der Nederlanden. Baarn: Tirion Uitgevers.

Lohe, Alexander (1996) Met het oog op Europa. Hare Majesteit Koningin Beatrix Internationale Karelspriz Aken 1996. Shaker Publishing.

Meijer, Remco (1999) Aan het hof. De monarchie onder Koningin Beatrix. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Oltmans, Willem (1999) Mijn vriendin Beatrix. Breda: Papieren Tijger.

Oranjegevoelens Nieuwe Nederlanders, maart/april 2005, opinieonderzoek van Foquz Etnomarketing (www.foquz.nl)

Pessers, Dorien (2005), Gesprek met koningin Beatrix ter gelegenheid van haar 25-jarige regeringsjubileum, NOS, 28 april 2005.

Polak, Wim en Menno van Herwijnen (2003) Wim Polak. Amsterdammer en sociaal-democraat, Amsterdam: Uitgeverij Meulenhoff.

Siddiqui, Frank (2000) Wat ons bindt, over samenwerking tussen religies en levensbeschouwingen in Nederland. Utrecht: Forum

SCP (1998) Sociaal en Cultureel Rapport 1998. 25 jaar sociale verandering. Rijswijk: SCP.

Tamse, C.A. (red., 2005) De stijl van Beatrix. De vrouw en het ambt. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Vaessen, Thieu (2005) 'Het multiculti koningshuis', In: HP/De Tijd, 22 april 2005, pp. 22-26.

Weegen, Maartje van (2000), Gesprek met koningin Beatrix ter gelegenheid van haar 20-jarige regeringsjubileum, NOS, 28 april 2000.